

PROTEST

INTERVIEW

DIDACTIEK

MAATSCHAPPIJLEER

MBO

IN GESPREK MET
BRANDING-EXPERTS
OVER PROTESTEN

BURGERSCHAP
IN KLAS
EN WERELD

WAAROM?
NUT VAN
ONDERWIJS

IDEALE
BURGER?
MUSEUMBEZOEK

BEZOEK OOK DE

M&P

WEBSITE

Ga naar www.maatschappijenpolitiek.nl
voor artikelen, lestips en oude nummers

**VOOR DOCENTEN DIE WILLEN WETEN WAT ER SPEELT
EN INSPIRATIE WILLEN OPDOEN VOOR HUN LESSEN**

PROTEST

Begin oktober deed het mondkapje zijn intrede in het onderwijs. Daarmee, zo maakte het ministerie bekend, ontstond er duidelijkheid over het dragen van mondkapjes in het onderwijs. Scholen kregen de ruimte om het dragen van een masker al dan niet verplicht te stellen.

Deze afspraak was het resultaat van een gesprek tussen de twee Onderwijsministers en diverse onderwijsorganisaties. Een uitkomst die geheel in lijn ligt met de wijze waarop er in Nederland belangrijke beslissingen worden genomen. Het compromis kwam tot stand in de week waarin de twee Amerikaanse presidentskandidaten elkaar verbaal te lijf gingen. Geen gepolder in de staat Ohio, maar chaos in een zaal in Cleveland waar de kemphanen vooral de onderlinge verschillen benadrukten. De kans dat beide kandidaten de komende weken toenadering tot elkaar zoeken, lijkt nihil. In deze context zou het haast een wonder zijn als ontevreden of bezorgde Amerikaanse

burgers die al maanden demonstreren wel een verzoenende toon aan zouden slaan. Het jaar 2020 lijkt niet alleen het jaar van het nieuwe coronavirus, maar ook het jaar van (internationaal) protest. Beelden van demonstraties gaan de wereld over en dringen zo ook de virtuele wereld van jongeren binnen met als (mogelijk) eindresultaat een gesprek in de klas. De kracht van beeld mogen we niet onderschatten. Hetzelfde geldt voor het vertrouwen in de docent maatschappijleer die deze protesten voor leerlingen duidt en in deze onzekere periode zomaar zou kunnen denken: 'Dit is de reden waarom ik ooit voor het beroep van maatschappijleerdocent koos!'

IVO PERTIJS

hoofdredacteur

i.pertijs@maatschappijenpolitiek.nl

INHOUD

<p>3 REDACTIONEEL</p> <p>4 BRANDING-EXPERTS OVER PROTESTEN</p> <p>7 COLUMN</p> <p>8 PROTEST OP HET BINNENHOF</p> <p>9 LESMATERIAAL</p>	<p>10 BURGERSCHAPS- ONDERWIJS</p> <p>12 WERELDBURGERSCHAP</p> <p>14 MAATSCHAPPIJLEER- ONDERWIJS</p> <p>16 MAATSCHAPPIJ- WETENSCHAPPEN</p>	<p>18 POLITIEKE JONGEREN- ORGANISATIES</p> <p>20 COVID-19</p> <p>22 EUROPESE GRONDRECHTEN</p> <p>24 PRESIDENTS- VERKIEZINGEN</p>	<p>26 IDEALE BURGER</p> <p>28 RECENSIES</p> <p>30 NVLM</p> <p>31 COLUMN</p>
---	---	--	---

04

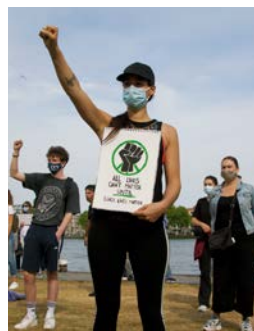
08

10

12

20

INTERVIEW MET BRANDING-EXPERTS INGEBORG BLOEM EN KLAUS KEMPENAAERS

Parijs, juli 2020
(foto: Ivo Pertijs)

'MENSEN ZIJN BOZER EN VOELEN ZICH MACHTELOZER'

Welke rol speelt branding bij wereldwijde protestbewegingen? Voor hun boek *Branded Protest* analyseerden Ingeborg Bloem en Klaus Kempenaars slogans, logo's en acties van uiteenlopende protestbewegingen. De oprichters van het bureau xSITE wonen in respectievelijk Amsterdam en New York. *Maatschappij & Politiek* sprak met hen.

IVO PERTIJS

Klaus Kempenaars groeide op in Nederland. Enkele decennia geleden vertrok hij naar de Verenigde Staten. De afgelopen maanden maakte hij de protesten van *Black Lives Matter* van nabij mee. 'Ik heb zelf niet aan een protest in New York deelgenomen, maar ik zit er middenin. Elke dag worden er voor mijn deur kleine of grote protesten georganiseerd. In het begin waren er ook nog rellen', laat Kempenaars vanuit New York weten. In het hoofdstuk 'The Hashtag That Started a Movement' in hun boek *Branded Protest* (Bis Publishers, 2019) schrijven Klaus Kempenaars en Ingeborg Bloem over het ontstaan van deze protestbeweging.

BLM

Anno 2020 staan de woorden *Black Lives Matter* centraal in de wereldwijde protesten tegen racisme. Kempenaars: 'De kracht van de hashtag-naam werd uiteindelijk de naam, de slogan en de *chant* van de beweging. De naam, bestaande uit drie woorden, *black, lives en matter*, noemt het probleem maar geeft ook de oplossing aan. Twee in één. Beter kan het niet. In Nederland was het voor het eerst dat deze beweging zoveel aandacht kreeg en dat racisme op zo'n grote schaal in de media kwam. We hoorden ook een andere interpretatie en mensen die *All Lives Matter* riepen. Deze slogan bevat natuurlijk waarheid, maar is in deze tijd verre van empathisch.' Tijdens de BLM-protesten maken actievoerders gebruik van verschillende symbolen. 'De gebalde vuist is een oud symbool. De vakbonden gebruikten dit symbool in 1917 voor het eerst. Ook bij de *die-in* werd het eigen lichaam als protestmiddel gebruikt. Wij noemen dit in ons boek *body language* en geven hier ook andere voorbeelden bij. Dit is een heel simpel en direct idee om delen van je eigen lichaam als 'theaterinstrument' te gebruiken. Mensen doen dit niet alleen bij protesten. Het is een universele taal die iedereen begrijpt', stelt Kempenaars.

Bij de recente protesten kwamen er nieuwe elementen bij. Kempenaars: 'De protesten die we op het ogenblik zien zijn veel meer dan de traditionele anti-racismeprotesten. Dit komt door de globale lockdown-periode en het algemene idee van *change* door de *climate change movement*. Mensen vinden dat de maatschappij moet worden veranderd om racisme, klimaatverandering, enzovoorts, tegen te gaan. Zij zijn voor economische gerechtigheid.'

IDENTIFICEREN

Eerder sprak *M&P* in Amsterdam met Kempenaars en Bloem over hun boek *Branded Protest*. Ook de BLM-protesten, die in 2013 na de dood van de 17-jarige Trayvon Benjamin Martin ontstonden, kwamen in dit gesprek als fascinerende casestudie aan bod. George Floyd leefde nog. Van wereldwijde anti-racismeprotesten was geen sprake. De BLM-beweging is een van de dertien protestbewegingen die Kempenaars en Bloem in hun boek beschrijven. Het accent ligt op de kracht van *branding* en de invloed van *branding* op protestbewegingen. 'Bij *branding* heb je het in eerste instantie over een waar-

densysteem. Vervolgens bepaal je de visie op de wereld. Daarna je missie: wat wil je veranderen? Hoe vertaal je dit naar *verbal, visual en storytelling*? *Branding* is meer dan mensen denken', legt Bloem uit. 'Eerst was er branding. Daarna kwamen de *brands*', vult coauteur Kempenaars aan. *Branding* is volgens hem al duizenden jaar oud. Kempenaars: 'Door dieren te brandmerken toonden mensen aan wie de bezitter van het dier was. Bij *branding* gaat het niet alleen om bezitten, maar ook om identificeren. Bij protesten identificeer je iets, een idee. Het gaat niet om bezit.'

Volgens Bloem gaat het om *unifying by identifying*: 'De plaatselijke voetbalclub heeft eigen shirts en een logo. Alle deelnemers zijn hier trots op. *Branding* doet dit voor een club. Soms staan er twee plaatselijke clubs tegenover elkaar. Als deze spelers het tegen een club uit Rotterdam opnemen hebben ze een ander logo en shirt. Hetzelfde geldt voor protestbewegingen. Een jonge club zoals Extinction Rebellion, die pas net is begonnen, heeft een waanzinnige beeldtaal neergelegd. Het begon in Engeland, maar in rap tempo ontstonden Extinction Rebellion Duitsland, Extinction Rebellion Brazilië, enzovoorts. Hoe kun je je bij een club aanmelden als je geen *stories*, logo of kleuren hebt? Je moet je ergens mee kunnen verbinden. Greta Thunberg spreekt een jonge doelgroep aan. Zij is een *brand*. Thunberg is een icoon van een jonge generatie. Leden van Extinction Rebellion zijn net iets ouder. Ze hebben nog een lange toekomst voor zich. Uiteraard moeten zij zich afzetten tegen oudere generaties, net zoals de punkbeweging en andere bewegingen dat eerder deden. *Hope of no hope*. In hun ogen is er geen hoop. Zij zeggen dat ze in 2080 nog steeds leven en het dan zonder grondstoffen moeten doen.'

GEZICHT

Kempenaars wijst op een interessante ontwikkeling die zich bij *personal brands* voor kunnen doen. 'De Russische bewe-

Bijeenkomst Extinction Rebellion, Amsterdam, 20 september 2020 (foto: Ivo Pertijs)

ging Pussy Riot was aanvankelijk *un-identifiable* door de balaclava die de activisten droegen. Dit was een groepsidee. Na het punkgebed in de Moskouse kathedraal stonden de activisten zonder balaclava voor de rechter. Vanaf dat moment werd de balaclava vervangen door een gezicht als symbool voor Pussy Riot. Uiteindelijk stootte Pussy Riot de drie activisten uit de groep, omdat ze met hun gezicht beroemd werden. Dat was niet de bedoeling van de beweging. Nadja is nog steeds het gezicht van Pussy Riot, terwijl ze niet meer bij de organisatie zit. Bij een concert in New York werd Nadja nog steeds als Pussy Riot aangekondigd', vertelt Kempenaars.

KUNST

Daar waar Nadja door haar activisme beroemdheid vergaarde, zet de beweging PETA lokale beroemdheden in voor campagnes. Kempenaars: 'PETA maakt gebruik van de *advertising style*. Aanvankelijk was PETA een soort hippie-organisatie. Op een gegeven moment kwam Dan Mathews erbij [hij is nu senior vicepresident bij PETA, *red.*] en begon de campagnes met beroemdheden. Naast het werken met beroemdheden maakt PETA gebruik van de strategie *sex sells*. Dit trekt aandacht. Door de *Me Too*-beweging werd dit een

probleem.' Bloem verwijst naar de PETA-advertentie met Pamela Anderson. 'Die zou je nu niet meer kunnen maken', stelt Bloem. Zo mocht een PETA-spotje niet tijdens het sportevenement de Super Bowl worden uitgezonden. In sommige landen, waaronder India en de Verenigde Staten, is PETA sterk aanwezig.

In het boek komen ook bewegingen aan bod die alleen lokaal actief zijn, zoals de paraplubeweging in Hong Kong die in 2014 ontstond. Met behulp van de paraplubeweging konden Kempenaars en Bloem de vier categorieën die ze in hun boek onderscheiden zichtbaar maken: *body*, *symbol*, *cover* en *message*. Vooral de kunstuitingen vallen bij de paraplubeweging op, zoals de metershoge parapluman, de installaties, de stille boodschap en de grote variatie aan logo's met de paraplu in de hoofdrol. Bij de recente protesten kwamen er nieuwe symbolen bij. Ook veranderde de aard van de demonstraties. Bloem: 'In 2014 waren de protesten van de paraplubeweging geweldloos. De kracht waarmee protesten nu, vergeleken met vier of vijf jaar geleden, plaatsvinden is toegenomen. Mensen zijn bozer en voelen zich machtelozer. De manier waarop nu in Hong Kong wordt geprotesteerd is zo anders.'

COMMERCIE

In hun boek gaan Bloem en Kempenaars uit van het positief inzetten van *branding* om voor idealen te strijden of voor het behalen van bepaalde doelen. Bloem: 'Branding helpt om miljoenen mensen hierbij te betrekken. We hadden ook discussie over de inzet van *branding* door extreemrechts. Extreemrechts gebruikt dezelfde *branding*-technieken.' Uiteindelijk besloten de auteurs om dit soort voorbeelden niet in het boek op te nemen. 'We besteden wel aandacht aan Anonymous. Dit is een wat vreemde groep die zowel links als rechts kan zijn. Bij NRA-protesten komt het Anonymous-masker ook tevoorschijn. Dit symbool werkt dus voor meerdere groepen', aldus Kempenaars. Het wereldberoemde masker komt voort uit het stripboek *V for Vendetta* dat in 1982 verscheen. Bloem en Kempenaars schrijven in hun boek dat er jaarlijks honderdduizend exemplaren van het masker over de toonbank gaan. Bloem: 'Iedereen mag het masker gebruiken. Het is wat dat betreft geen georganiseerde groep.'

Sommige protestsymbolen krijgen commerciële waarde, zoals het Rabia-gebaar waarbij vier vingers in de lucht worden gehouden. Kempenaars: 'Het begon met een gebaar. Vervolgens verscheen dit

gebaar op shirtjes en vlaggen. Later verschenen er zelfs speciale handschoenen met vier vingers.' Bloem merkt op dat soortgelijke ontwikkelingen ook bij andere protestbewegingen voorkomen: 'De commerciële markt duikt snel op dit soort symbolen. Denk aan Je suis Charlie of Extinction Rebellion. Uiteindelijk verschijnen er stickers, buttons en magneten'. Dat protestbewegingen zelf merchandise verkopen, begrijpt Kempenaars wel: 'In de Verenigde Staten is het erg duur om te protesteren. Je moet de beveiliging, de toiletten, het podium en de muziek zelf betalen. De organisatoren moeten er verder voor zorgen dat alles na afloop wordt schoongemaakt. Hoe betaal je dat? Ik sprak met een van de leden van March for Science. Zij vertelde mij dat de verkoop van T-shirts de enige manier was om geld te krijgen. Dit geldt eveneens voor andere organisaties. Zo kun je op de website van *Black Lives Matter* allerlei producten kopen'.

JE SUIS...

Een bijzonder verhaal in *Branded Protest* gaat over het ontstaan van *Je suis Charlie*. Bloem sprak in Parijs met Joachim Roncin, de man achter de slogan. Bloem: 'Hij is artdirector bij het tijdschrift *Stylist*. De aanval op Charlie Hebdo was voor Europa wat de aanval op de Twin Towers voor de Amerikanen betekende. Alles stortte in. Iedereen kreeg kippenvel. Roncin werkte zelf in de media. Na het zien van beelden bekijk hij het logo van Charlie Hebdo. Hij dacht voor zichzelf: *Je suis Charlie*. Ik ben hem. Roncin nam het lettertype over en zette er *je suis* boven. Als je als grafisch ontwerper hier een dag de tijd voor had gehad, was je op andere ideeën gekomen. Dit was een snelle, spontane en persoonlijke gedachte. Roncin plaatste *Je suis Charlie* op Twitter. Hij had slechts veertig volgers. Na zijn lunch was zijn bericht zeventien keer geretweet. In de loop van de dag liep dit op tot vele duizenden retweets. Ik vind dit een bijzonder verhaal. Er zit geen beweging achter. Het is eigenlijk heel bottom-up. Het is een gedachte van één persoon waarmee iedereen zich kon identificeren. Het is in ongeveer dertig talen vertaald. Overal in de wereld waren dezelfde protesten. Het leverde een discussie op wat we wel en wat we niet accepteerden. Tegelijkertijd lag het gevoelig, omdat er al spanningen waren. Het was een verandermoment. Ik denk dat protesteren vanaf dat moment weer populair werd. Protesteren was een tijdje *not done* geweest. Nu zie je dat iedereen de straat op gaat.' ♦

STEEF

LUISTEREN, UITLEGGEN, HERHALEN

Je hebt mensen die zich nooit laten horen en je hebt mensen die zich wel laten horen, maar zich ongehoord voelen. Het is een minderheid, maar deze groep is ontevreden. Aangestoken door een mislukte radio- of televisiemaker die hen met desinformatie volstopt, kladden zij het internet vol en komen ze tegenwoordig zo nu en dan bijeen op het Malieveld. Of je nou bij de 'mainstream-media' hoort, een bekender Kamerlid bent of als opiniemaker met je snoet op televisie komt. Je hebt gedaan. Wat? Alles! En het bewijs hiervoor bevat een veelvoud aan 'alternatieve feiten', drogredenen waar de honden geen brood van lusten.

Waarom komt me dit laatste nou zo bekend voor? Uit de klas. Het zijn de smoesjes als een leerling te laat is, het huiswerk niet heeft kunnen maken of zijn spreekbeurt helemaal is vergeten. Een beetje leerling lepelt in korte tijd een reeks alternatieve feiten op, waar je als docent gemakkelijk doorheen kunt prikken, een grapje maakt en probeert een beetje schappelijk met de situatie om te gaan.

Maar voor de groep mensen die zich ongehoord voelt geldt dat niet. Wanneer je een grapje maakt of terugbijt krijg je vaak nog meer drek over je heen. De beelden van de rellende supporters op de Turfmarkt in Den Haag staan nog op mijn netvlies. Dit waren geen hooligans. Een divers gezelschap van jonge en oude mensen rellend tegen de politie. Het deed on-Nederlands aan. Deze groep voelde zich boos, ontzettend boos.

Boosheid ken ik ook uit de klas. Boosheid komt voort uit ontevredenheid, wanneer je het gevoel hebt dat je niet serieus wordt genomen, je buitengesloten voelt of je op andere manieren niet kunt uitdrukken. Wat doe je dan als leraar? Luisteren. Luisteren. Luisteren. En vervolgens? Uitleggen. Uitleggen. Uitleggen. Leraren doen niet anders. Want tegen boze kinderen maak je geen grapje, tegen boze kinderen steek je niet fel van leer. Je helpt ze de situatie te begrijpen. Met geduld en tijd. Geldt dat voor een volwassene eigenlijk niet net zo?

Waarom dus niet beter naar deze groep luisteren? En moeten we niet meer gaan uitleggen waarom en hoe zaken in elkaar zitten? Telkens weer. Herhalen. Herhalen. Herhalen. Ook al zijn het volwassenen, zet deze groep niet weg als gekkies en snoer ze niet de mond. Maar luisteren, uitleggen en herhalen. Een leven lang leren geldt voor ons allemaal. ♦

Stef van der Linden
(*maatschappijleer.net*)

TENTOONSTELLING OVER EEN HALVE EEUW PROTEST

TEGEN!

De tentoonstelling *Tegen! Vijftig jaar demonstreren op en rond het Binnenhof* en het gelijknamige boek schetsen een prachtig tijdbeeld.

IVO PERTIJS

Zonder de coronamaatregelen zou de tentoonstelling *Tegen! Vijftig jaar demonstreren op en rond het Binnenhof* een aanrader zijn voor klassen die ProDemos bezoeken. Door de kleine expositieruimte in de bezoekersruimte op de begane grond en de grote foto's van protesterende burgers komt het beeld nog krachtiger over. Een nadeel is dat slechts een tiental bezoekers de tentoonstelling gelijktijdig mag bezoeken. Door het ontbreken van teksten bij de foto's ligt de focus volledig op het beeld. Het weglaten van uitgebreide teksten was een bewuste keuze van samenstelster Christa van Zeggeren. Tijdens een presentatie vertelt zij dat ze de tentoonstelling zo toegankelijk mogelijk wilde maken.

RISICOGEBIED

In haar boek *Tegen! Vijftig jaar demonstreren op en rond het Binnenhof* gaat Van Zeggeren wel dieper in op de geschiedenis van het (politieke) protest in Den Haag. Indrukwekkend blijven de foto's van de grote diversiteit aan demonstraties op het Binnenhof: van brandweerlieden (die voor een schuimdeken zorgen), politieagenten en ambtenaren tot naakte studenten en van olifanten en schapen tot boeren in tractoren, verpleegkundigen en nieuwkomers die voor hun rechten opkomen. Het Binnenhof was lange tijd de plek om politiek Den Haag te overtuigen. Herinnert u zich nog de laatste grote demonstratie op het Binnenhof? Deze vond in december 1999 plaats. Van

Zeggeren schrijft dat het scholierenprotest uit de hand liep en dat in de jaren die volgden er vrijwel niet meer op in het Binnenhof mocht worden geprotesteerd. Sinds februari 2007 is het Binnenhof een permanent veiligheidsrisicogebied. Ook voor de locaties rondom het Binnenhof, zoals het Plein, de Hofplaats, de Lange Vijverberg en het Buitenhof, gelden specifieke regels.

GRONDRECHT

Het opleggen van beperkingen bij demonstraties is de afgelopen maanden weer volop onderwerp van gesprek. Je kunt je haast niet voorstellen dat demonstranten voorheen (letterlijk) zoveel ruimte kregen om hun stem te laten horen. Zo'n zestigduizend mensen kwamen naar het Binnenhof voor het behoud van Radio Veronica. Dit was nog lang niet het grootste protest in Den Haag. Honderdduizenden burgers scandeerden op het Malieveld 'Handen af van de WAO'. Zelfs dit was niet het aller grootste protest uit de Haagse historie. Op 29 oktober 1983 kwamen maar liefst 550.000 demonstranten op het Malieveld bij elkaar. Weet u nog waar deze mensen tegen protesteerden?

Als een bezoek aan de tentoonstelling er niet in zit, dan is het boek *Tegen! Vijftig jaar demonstreren op en rond het Binnenhof* een bron van inspiratie voor docenten die het demonstratierecht in de klas willen bespreken. Daarbij denk ik niet alleen aan de juridische kant van dit grondrecht, maar ook aan de effecten die protesten hadden en hebben op de politiek, de vorm waarin ze plaatsvinden en de opkomst bij demonstraties door de jaren heen. ♦

ProDemos

TEGEN!
50 JAAR
DEMONSTREREN
OP EN ROND HET
BINNENHOF

www.prodemos.nl/tegen Bezoek nu de tentoonstelling in Den Haag!

De tentoonstelling *Tegen! Vijftig jaar demonstreren op en rond het Binnenhof* is tot en met december 2021 gratis te bekijken in het bezoekerscentrum van ProDemos, Hofweg 1A, Den Haag. Het bijbehorende boek is aldaar verkrijgbaar.

Het bezoekerscentrum is geopend van maandag tot en met zaterdag, van 10.00 tot 17.00 uur. Kijk voor de meest actuele openingstijden en het coronabezoekersprotocol op www.prodemos.nl/contact.

PODCASTS VOOR MAATSCHAPPIJLEERDOCENTEN

INSPIRATIE VOOR IN DE KLAS

Een podcast kan een lezing zijn, een interview of een radiodocumentaire.
M&P zoekt de meest interessante podcasts
voor maatschappijleerdocenten.

BAS BANNING**STUK ROOD VLEES PODCAST**

De website www.stukroodvlees.nl heeft zijn naam gekozen naar een uitspraak van premier Mark Rutte: 'Je moet niet reageren op elke stuk rood vlees dat de arena wordt ingegooid'. In de Stuk Rood Vlees Podcast interviewt politicoloog Armen Hakhverdian allerlei vakgenoten.

- Aflevering 51 gaat over *filterbubbels*. Bestaan ze echt en is het zo erg als sommigen beweren? Judith Möller van de Universiteit van Amsterdam stelt ons gerust.
- Aflevering 69 wordt politicoloog Tom van der Meer geïnterviewd over zetelroof en afsplitsingen in de Tweede Kamer.

DE BALIE

Ook het Amsterdamse debatcentrum De Balie heeft een podcast met dertig minuten durende interviews met diverse sprekers.

- In aflevering 30 is socioloog Mark van Ostaijen (spreker Docentendag 2020) aan het woord over de noodzaak van meer sociologen in het publieke debat.
- In aflevering 83 spreekt journalist Eelco Bosch van Rosenthal over Steve Bannon en de Amerikaanse presidentsverkiezingen.

BETROUWBARE BRONNEN

Betrouwbare bronnen is een politieke podcast met gasten en oog voor politieke geschiedenis. Vaste sidekick P.G. Kroeger duikt in sommige afleveringen diep in de geschiedenis om de heden-daagse politiek te duiden. Het zijn lange afleveringen van soms meer dan een uur.

- Aflevering 87 gaat over het laatste jaar van kabinetten. Uit de geschiedenis blijkt dat de laatste twaalf maanden vaak tragisch eindigen.
- Aflevering 119 blikt terug op leiderschapswissels bij het CDA. Elke machts-overdracht bij deze partij liep uit op een drama.

SÖR

Theatermaker Marjolein van Heemstra zat ooit in de klas bij politicus Ronald Sörensen (Leefbaar Rotterdam, PVV, FvD). In deze zeer persoonlijke podcast probeert ze te achterhalen hoe Ronald Sörensen van aimabele geschiedenisdocent op een gemengde school zich ontwikkelde tot een rechtse politicus die bekend werd met zijn harde uitspraken over de multiculturele samenleving.

NIEMAND PAST IN EEN HOKJE*

Leerlingen moeten zich veilig voelen in de klas. Tijdens burgerschapsonderwijs is dat vanwege gevoelige onderwerpen extra belangrijk. Uit onderzoek blijkt dat leerlingen met een migratieachtergrond zich relatief vaker onveilig voelen op school en in de klas. Dat komt door een mismatch in een superdiverse context, maar daar zijn gelukkig oplossingen voor.

LUCIA SINT JAGO & BARRY MAHONEY

Wordt iedere leerling in het vmbo op de juiste manier gezien? Niet volgens een groep leerlingen die onderwerp van onderzoek was in het kader van een afstudeeronderzoek voor de Lerarenopleiding maatschappijleer aan de Hogeschool van Amsterdam. Het vertrouwen van docenten in het niveau van leerlingen met een migratieachtergrond is volgens deze leerlingen minder dan voor leerlingen zonder migratieachtergrond. Leerlingen met een migratieachtergrond hebben het idee dat er onderscheid wordt gemaakt en daardoor voelen zij zich minder veilig. Dit demotiveert, omdat zij het gevoel hebben zich meer te moeten bewijzen. Ook als dit gevoel maar voor een deel met de werkelijkheid correspondeert heeft het onderwijs een probleem. Iedere leerling telt en iedere leerling moet dat voelen, juist wanneer bij burgerschapslessen gevoelige thema's worden besproken.

Vertrouwen van docenten in leerlingen is voor burgerschapsonderwijs noodzakelijk, maar in hoeverre hebben docenten vertrouwen in leerlingen met een migratieachtergrond in een superdiverse context? Bekijken docenten leerlingen misschien door een etnische bril, en kan dat naar intercultureel sensitief docentschap worden omgebogen?

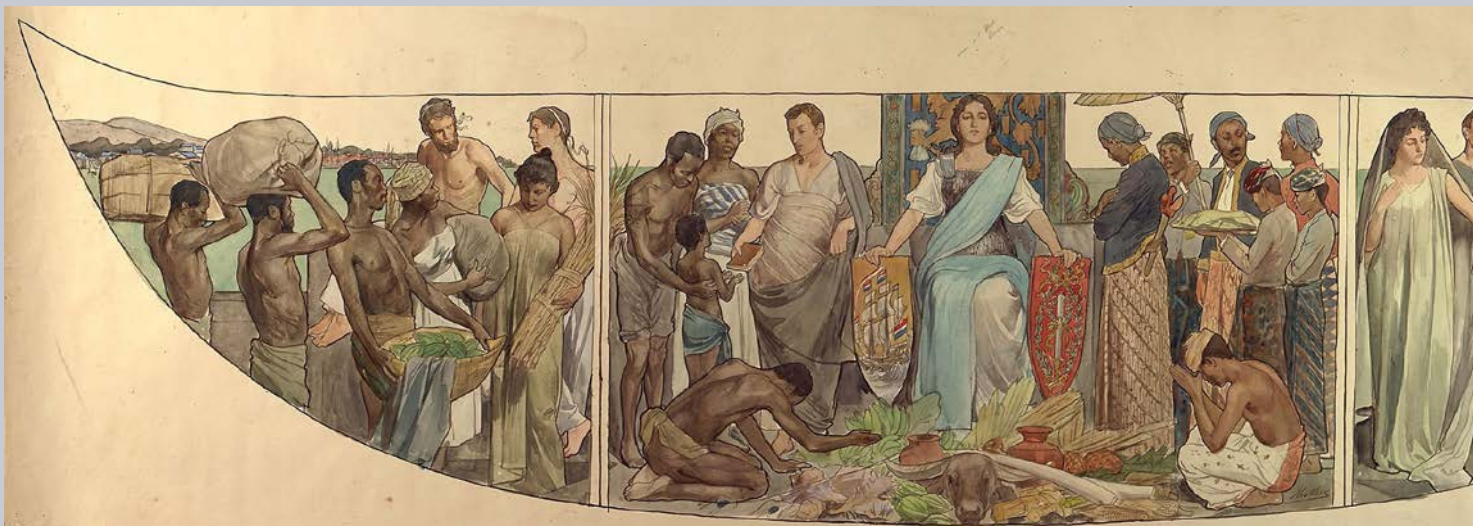
SUPERDIVERSITEIT EN DE ETNISCHE BRIL

Superdiversiteit betekent dat er in een samenleving geen duidelijke meerderheid meer is, maar een verzameling van minderheden. Meer dan door de term diversiteit wordt hiermee recht gedaan aan de veelkleurigheid van mensen en groepen, omdat er dan ook geen meerderheidsnorm meer wordt verondersteld.¹ De etnische bril is een hindernis in een superdiverse context, omdat deze maakt dat we mensen die dezelfde etniciteit delen of hetzelfde land van herkomst hebben als een homogene groep zien. Daarbij vergeten we dat mensen binnen een etnische groep

verschillend zijn. Redenen voor migratie, sociaaleconomische status en waardenpatronen zijn divers.² Voor burgerschap is deze etnische bril extra problematisch. Het klas- en schoolklimaat spelen een belangrijke rol bij de veiligheid om in dialoog met elkaar complexe thema's te bespreken. Deze thema's gaan vaak over de identiteit van leerlingen en het doel is oefening om deze vraagstukken vanuit verschillende perspectieven te bekijken. Hiermee wordt op scholen met wisselend succes geoefend³, mede omdat perspectiefwisseling onmogelijk is als er leerlingen zijn die zich in de klas onveilig voelen.

INTERCULTURELE SENSITIVITEIT

Docenten die burgerschapsonderwijs verzorgen kunnen in een superdiverse schoolomgeving in een positie terechtkomen waarin het lastig is het multi-perspectieve gesprek met leerlingen te voeren. Dit komt mede door die etnische bril. Een van de oplossingen daarvoor is training in inter-

De identiteit van de leerling is van invloed op zijn perspectief op maatschappelijke vraagstukken, zoals die van de betekenis van het omstrede paneel 'Hulde der Koloniën' op de Gouden Koets (illustratie: Nicolaas van der Waaij)

culturele sensitiviteit. De docent krijgt dan in relatie met leerlingen in een superdiverse context meer oog voor veelkleurigheid, waardoor hij/zij de competenties voor het aangaan van interculturele relaties oefent.⁴ Culturele verschillen worden dan gezien en erkend, maar niet tot verklaring voor het gedrag van de leerling verheven. De culturele achtergrond van de leerling is voor de docent dan net zo relevant als eigenheid en individualiteit.

STADSBEKWAME DOCENTEN

Het ligt gevoelig om in de les op culturele verschillen in te gaan als je als docent onvoldoende handvatten hebt. Bij velen ontbreken die handvatten. Docenten stellen dat er tijdens de lerarenopleiding onvoldoende over diversiteit is gesproken. Terwijl het belangrijk is dat iedere docent diversiteit binnen een grootstedelijke context kan aanpakken, om zich stadsbekwaam te kunnen voelen.⁵ Sociaal-culturele verschillen worden dus onvoldoende gebruikt in een klascontext.⁶ Hierdoor blijven leerders onbenut, op het gebied van complexe betekenisgeving⁷, versterking van het gevoel van eigenwaarde en verkrijging van allerlei bekwaamheden, zoals respect, empathie, openheid en nieuwsgierigheid; vaardigheden die nodig zijn voor succes in een superdiverse maatschappij.⁸

Het gesprek over verschillen is mede moeilijk omdat waarden en normen van leerlingen en docenten cultureel gekleurd zijn. Door de vraag, vanuit overheid en wetenschap, om nadrukkelijke overdracht van waarden tijdens burgerschapslessen komt de vorming van waarden steeds meer in het middelpunt te staan als opdracht voor burgerschapsonderwijs. Docenten moeten bereid zijn daar nadrukkelijk over na te

denken.⁹ Daarbij is de ontwikkeling van interculturele competenties noodzakelijk. De docent dient rekening te houden met verschillende perspectieven op de wereld en bereid te zijn zijn/haar eigen (culturele) identiteit te onderzoeken en reconstrueren.¹⁰

AFSPIEGELING

Docenten die op sociaal-cultureel gebied weinig gelijkenis met leerlingen hebben, hebben gemiddeld minder vertrouwen in de slagingskans van deze leerlingen.¹¹ Deze leerlingen ervaren dan belemmeringen in de totstandkoming van een relatie met de docent. Als we ons beseffen dat in een stad als Amsterdam 37 procent van de inwoners autochtoon Nederlands is en het percentage docenten in Amsterdam van autochtone afkomst gemiddeld 70 procent bedraagt, dan is het duidelijk dat het cultureel geladen gesprek over waarden een valse start kent. Het zal dus helpen wanneer het docententeam op scholen met een superdiverse leerlingpopulatie meer een afspiegeling van die populatie is. Ook zal er moeten worden geïnvesteerd in zelfonderzoek door docenten.

Wanneer docenten een bredere blik op superdiversiteit hebben zullen ze gedrag van leerlingen eerder als onderdeel van de gehele leefwereld zien. Docenten kunnen zich dan van (on)bewuste vooroordelen ontdoen. In plaats van leerlingen met een etnische bril te bekijken kunnen zij zowel gedragsproblemen en ontwikkelingsmoeilijkheden als succesmomenten en talent aan de bredere sociale achtergrond van leerlingen koppelen. Hierdoor kunnen zij leerlingen op maat begeleiden en een op vertrouwen gebaseerde interculturele relatie aangaan. Dit zorgt ervoor dat docenten meer aandacht voor de diversiteit aan talenten en bekwaamheden van leerlingen hebben.¹² Dan komen we iets dichterbij een realiteit waarin iedere leerling wordt gezien en afkomst niet de toekomst van leerlingen bepaalt.

OPLOSSINGEN

Lerarenopleiders zullen tijdens inhoudelijke modules en bij de bespreking van stage-ervaringen meer aandacht aan interculturele vraagstukken moeten geven. Studenten kunnen dan in een veilige context onderzoek doen naar hun eigen (on)bewuste vooroordelen. Jonge docenten zullen zo bewuster worden van wat ze uitdragen en meer handvatten hebben om met diversiteit in de burgerschapslessen om te gaan.

Scholen in het voortgezet onderwijs dienen een vertrouwenspersoon voor diversiteit

aan te stellen. Hij/zij krijgt tijd om zich in diversiteitsvraagstukken te laten scholen, vraagbaak te zijn voor collega's die met (on)bewuste vooroordelen worstelen en een luisterend oor te bieden aan leerlingen die zich op basis van hun sociaal-culturele achtergrond achtergesteld voelen. Ook zal hij/zij luis in de pels van de schoolleiding zijn waar het diversiteit in aanname - en schoolbeleid betreft.

Docenten in het vmbo (en ook ander voortgezet onderwijs) moeten ten slotte eerlijk onderzoeken of zij leerlingen door een etnische bril bekijken en zich afvragen of dit in hun pedagogisch handelen tot uiting komt, zeker bij hun burgerschapsonderwijs. Dit kan alleen als sociaal-culturele verschillen worden erkend en gevierd, zodat deze een plek binnen lesthema's en klassengesprekken mogen hebben. Tegelijkertijd moet het gedrag van leerlingen zoveel mogelijk van hun achtergrond worden losgekoppeld. Dit betreft niet-intuïtief handelen en vergt dus oefening. Na voldoende oefening kan de docent binnen burgerschapsonderwijs op een intercultureel sensitieve manier met alle leerlingen een relatie aangaan.

CONCLUSIE

Niet alle docenten zijn op dit moment in staat om door middel van interculturele sensitiviteit een veilig leerklimaat te bieden in een superdiverse context. Zij hebben (on)bewuste vooroordelen die invloed op het veiligheidsgevoel van leerlingen met een migratieachtergrond hebben. Daarnaast besteden docenten tijdens burgerschapslessen onvoldoende aandacht aan verschillen tussen leerlingen, waardoor zij leerders op het gebied van diversiteit missen. Docenten moeten bewuster worden van wat ze uitdragen en meer handvatten krijgen hoe je met diversiteit in de burgerschapslessen moet omgaan. Dan kan iedere leerling het gevoel krijgen ertoe te doen! ♦

Noten

- 1.-12. Het notenapparaat behorende bij dit artikel vindt u in de digitale versie van dit artikel op de M&P-website: www.maatschappijenpolitiek.nl.

Lucia Sint Jago is docent maatschappijleer op Echnaton in Almere. Barry Mahoney is lerarenopleider maatschappijleer aan de Hogeschool van Amsterdam en PhD-student aan de Universiteit van Amsterdam.

* Dit artikel verscheen eerder in Van Twaalf tot Achttien.

VISIE OP WERELDBURGERSCHAP

HET DOMINANTE DENKEN IS MISSCHIEN WEL AAN HERORIËNTATIE TOE

De afgestudeerde leraar-in-opleiding Louise van de Graaf gaat nader in op wereldburgerschap en stelt dat dit niet altijd met burgerschap overeenkomt.

LOUISE VAN DE GRAAF

Wanneer we van wereldburgerschap spreken dan heeft dit, als we de definitie van burgerschap als uitgangspunt nemen, betrekking op het lid zijn van een wereldgemeenschap; ofwel het mens-zijn als basis van het denken over een wereldgemeenschap waarvoor we verantwoordelijkheid nemen en een mate van loyaliteit ten opzichte van een abstracte entiteit hebben.¹ Dit staat op gespannen voet met de neiging van de mens om zichzelf door middel van arbitraire kenmerken, zoals onze afkomst en huidskleur, te definiëren. Daarbij beleven we onze identiteit(en) voor een groot deel via de ander, waarbij we de verschillen benadrukken. Er zou zelfs een begeerte naar vijand en strijd zijn omdat dit het overzichtelijk maakt wie we zijn.² Het is dus problematisch dat het mens-woorden-in-de-wereld nog te veel op toevalligheden is gebaseerd.³ Het wij-zijdenken zit diep in ons en daarbij worden we evolutionair door angst gedreven.⁴ De mens moest immers snel in staat zijn zijn omgeving op gevaren (het andere en onbekende) te scannen.

MENSENRECHTEN

Binnen democratische staten is de politieke gemeenschap concreet en is het gedeelde idee van het ideale samenleven in de Grondwet verankerd en daarmee afdwingbaar. Mensen zijn goed in staat vreedzaam samen te leven, maar er is een verbindend verhaal nodig - een cultuur, een gedeelde eigenheid.⁵

Wanneer van broederschap op mondiaal niveau wordt gesproken is dit abstract. Er wordt iets gevraagd dat niet expliciet in wetten is vastgelegd of door regelgeving kan worden afgedwongen. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) probeert dit te expliciteren. De mensenrechten zijn universeel en zijn altijd en overal voor ieder mens geldig op basis van het lidmaatschap van de menselijke familie en niet omdat hij burger van een bepaald land is.⁶ Dit impliceert dat ze bij ons mens-zijn horen.

Vrijheid van geweten en geloof is een van de onvervreembare-mensenrechten, maar je geloof kiezen (laat staan verlaten) is in veel landen ondenkbaar. Daarnaast is in veel landen het individu ondergeschikt aan het collectief. Zo geldt in China nog steeds het eeuwenoude concept van het Hemels Mandaat, waarbij de regering zorgt voor welvaart en veiligheid in ruil voor de steun van het volk.⁷ Dit roept de vraag op of de democratie en mensenrechten universele of alleen westerse waarden zijn.⁸

WERELDBURGERSCHAP

Verder heeft de UVRM voornamelijk morele betekenis en is deze niet bindend. De staten hoeven de verklaring namelijk niet te ondertekenen.⁹ Lidstaten van de Verenigde Naties worden wel geacht de UVRM te aanvaarden, maar een van de grootste leden (China) houdt er 'educatieve kampen' op na waar Oeigoeren dwangarbeid verrichten, beperkte bewegingsvrijheid kennen en hun religie niet mogen uitoefenen.¹⁰ Dit is een van de vele voorbeelden die de contradictie tussen de universaliteit van de mensenrechten en het non-interventiebeginsel aan het licht brengen.

Het is dus nog maar de vraag in hoeverre het mens-zijn voldoende is voor een wereldwijde solidariteit en de soevereine staten daarbij het belangrijkste oriëntatiepunt blijven? 'De democratie als een vreedzame gemeenschap van gelijksoortigen', zoals Mbembe stelt¹¹, lijkt aan de hand van de voorgaande voorbeelden valide en doet vermoeden dat de democratie enkel op niveau van de staat kans van slagen heeft.

Bovendien is burgerschap onlosmakelijk verbonden met de democratische rechtsstaat¹² omdat pas van een burger wordt gesproken als hij ook rechten bezit en aanspraak op veiligheid en welzijn kan maken.¹³ Alleen al daarom is het problematisch te stellen dat er iets als wereldburgerschap bestaat, omdat een groot deel van de mensen zich als onderdaan tot de politieke instituties verhoudt. Hierin verschilt het burgerschap dus fundamenteel van het wereldburgerschap.

DOORGESCHOTEN INDIVIDUALISME

De verhouding tot de wereld en alles dat dit omvat is actueel omdat politieke problemen grensoverschrijdend zijn geworden en er meer sprake van interdependentie is. Daarbij is de organisatiegraad door het maatschappelijk middenveld ten opzichte van een eeuw geleden enorm afgenomen.¹⁴ Dit, in combinatie met de dominante opvatting dat staatsbemoeienis als vijand van de individuele vrijheid wordt gezien, maakt dat grote groepen mensen de nadelen van globalisering ondervinden. Globalisering leidt, vanuit de neoliberale gedachte, tot een groter aanbod van arbeid en goederen, waardoor de prijzen van de productiefactor arbeid aanzienlijk dalen. De economie is amper gereguleerd. Er kan zelfs worden gesproken van een bovenstatelijke anarchie, alias een natuurtoestand zoals Hobbes (1588-1679) die beschreef als een strijd van allen tegen allen en waar de macht van de sterkste geldt - in deze situatie de aandeelhouder tegenover de arbeider.¹⁵ De economische kwetsbaarheid van de arbeider en het daarbij behorende gevoel van onbehagen worden door de populistische leiders als een roep naar chauvinisme vertaald.

Wereldburgerschap kan in dit geval een antwoord bieden op de noodzaak naar participatie en is zo een samenbindende remedie tegen het doorgeschoten individualisme.¹⁶ Daar staat tegenover dat wereldburgerschap wel zo moet worden onderwezen dat het de discrepantie tussen het mens-zijn als basis van een wereldgemeenschap en het wij-zijdenken dat diep in ons zit bloot legt.

WERELDBURGERSCHAPSEDUCATIE

Vanuit de gedachte dat het bij sociale wetenschappen vooral om overdenkingen gaat - omdat er geen absolute waarheden bestaan die in alle omstandigheden gelden - is het van belang om wereldburgerschap ook op deze manier te benaderen. In *De nieuwe wereldorde* stelt Rob de Wijk dat de huidige westerse wereldorde er een is die door het Westen is gebouwd en dus een representatie van het huidige dominante denken is.¹⁷ Binnen dit dominante denken zijn democratieën en individuele vrijheden de representatie van het goede (samen)leven. Dat deze echter niet breed worden gedragen komt steeds meer aan het licht. Al

duizenden jaren komen grootmachten op en gaan zij ten onder.¹⁸ Het is derhalve niet ondenkbaar dat de huidige wereldorde door het alternatieve denken wordt uitgedaagd. Dit alternatieve denken wordt binnen het huidige (wereld)burgerschapsonderwijs te weinig belicht. Volgens René ten Bos is er zelfs geeneens sprake van een geschiedenis, er zijn slechts geschiedenissen.¹⁹ De Verlichtingsidealen en het humanisme zijn zichzelf vaak ontrouw geweest. De grondleggers waren mannen die slavernij, genocide en kolonialisme legitimeerden.²⁰ Het succes van de vreedzame democratie in het Westen valt samen met een periode in de geschiedenis waarin een ander deel van de wereld, het koloniale rijk, een enorme bruutheid ondervond. Volgens de kritiek van het Afrofuturisme zouden de ervaringen van bruine mensen aantonen dat het idee van een menselijke soort is mislukt. Om deze reden moeten we kritisch zijn op vormen van abstract-universalisme.²¹

De huidige beweging *#BlackLivesMatter* maakt duidelijk dat het dominante denken misschien wel aan heroriëntatie toe is. Symbolisch is hier het standbeeld van Columbus - de man die Europa 'de Nieuwe Wereld' bracht - dat door antiracisme betogers naar beneden is gehaald omdat deze aan het koloniale verleden doet herinneren.²²

Onderwijzen in enkel 'abstract-universalisme' helpt leerlingen niet om het voor het wereldburgerschap essentiële oordeelsvermogen te ontwikkelen. Op het moment dat de focus te veel op een dominant verhaal ligt, waarbij aan de complexe realiteit van de internationale betrekkingen voorbij wordt gegaan, rust je je leerlingen onvoldoende uit voor de diversiteit van het debat over wereldburgerschap. ♦

Noot

1.-22. Het notenapparaat behorende bij dit artikel vindt u in de digitale versie van dit artikel op de *M&P*-website: www.maatschappijenpolitiek.nl.

Louise van de Graaf heeft in juli haar opleiding tot leraar maatschappijleer aan de Hogeschool van Amsterdam afgerond en volgt momenteel de pre-master Politicologie/Internationale Betrekkingen aan de Universiteit van Amsterdam.

Black Lives Matter-demonstratie te Rotterdam, 3 juni 2020 (foto: Wouter Engler)

LERARENOPLEIDER JEFTA BEGO OVER HET NUT VAN MAATSCHAPPIJLEERONDERWIJS

WAAROM GEVEN WIJ EIGENLIJK MAATSCHAPPIJLEER- ONDERWIJS?

Jefta Bego, lerarenopleider aan de Fontys te Tilburg en NVLM-bestuurslid, heeft in het kader van het lectoraat Didactiek van de gammavakken onderzoek gedaan naar de doelen van maatschappijleeronderwijs.¹ *M&P* sprak haar hierover.

KOEN VOSSEN

Voordat de bevindingen van Jefta Bego worden besproken moet het kader waarin dit onderzoek geplaatst dient te worden duidelijk zijn. Het lectoraat Didactiek van de gammavakken (2017-2020) stond onder leiding van Hanneke Tuithof, van wie al meerdere artikelen in *M&P* verschenen. Aan de hand van het *Pedagogical Content Knowledge-model* (PCK) maakt Tuithof met haar kenniskring inzichtelijk wat nodig is om goed in het onderwijs te kunnen (samen)werken. Het PCK-model geeft schematisch weer welke factoren een rol spelen bij de vormgeving van het onderwijs. Tuithof onderscheidt er een vijftal:

1. kennis van didactische strategieën;
2. kennis van het leren van leerlingen;
3. kennis van toetsing;
4. kennis van het curriculum; en
5. doelen en overtuigingen.

Het samenspel tussen deze vijf componenten uit het model resulteert in het feit dat het concept 'rechtsstaat' in een vmbo-bb-3-klas anders wordt uitgelegd dan in vwo-6-klas. Zoals in nevenstaand figuur is te zien omvatten de *doelen en overtuigingen* de kenniscomponenten van docenten. Anders geformuleerd: 'welke doelen een docent voor het vak heeft, bepaalt mede welke didactische strategieën zij of hij kiest en welke kennis zij of hij over het leren van de leerlingen ontwikkelt'.²

Bego stelt in het jubileumboek *Vijftig jaar maatschappijleer* vast dat het nadenken over de doelen van ons onderwijs actueel is: examenprogrammaherziening (MAW), discussies over burgerschap in het mbo en alle ontwikkelingen binnen curriculum.nu. Lerarenopleiders zijn een veel geziene gast tijdens besprekingen over al deze onderwerpen en hebben hierdoor - in enigermate - invloed op de onderwijsvernieuwingen. Wat voor denkbeelden en doelen nemen zij mee naar deze gesprekken? Welke doelen zitten er voor lerarenopleiders überhaupt achter het maatschappijleeronderwijs en welke verschillen zijn hierin waarneembaar?

STEREOTYPEN

Veel leerlingen, docenten en andere betrokkenen onderscheiden vaak op basis van gevoel twee stereotype maatschappijleerdocenten: de activistische docent en de docent die denkvaardigheden aanleert. Over deze eerste groep docenten schrijft Bego: 'enerzijds heb je activistische docenten die leerlingen willen laten participeren en hen daarvoor de vaardigheden aanleren. Daarnaast heb je leraren die leerlingen het gevoel willen geven dat zij ook mee mogen doen in de samenleving. Anderzijds zijn er ook docenten die de democratie willen beschermen'.

De andere groep, de denkvaardighedengroep, legt accenten meer op 'het aanleren van concepten en sociaalwetenschappelijke theorieën. Zij willen leerlingen vooral leren zelf na te denken en daarin hun keuze vrij te laten'. Deze twee stereotypen herkent Bego ook in haar onderzoek naar de opvattingen van lerarenopleiders, maar uiteindelijk is het een meer complexere en genuanceerdere werkelijkheid.

Het Pedagogical Content Knowledge-model (PCK) van Hanneke Tuithof

IDEAALPLAATJE?

Opvallend, en gelukkig, blijkt uit het onderzoek van en het gesprek met Bego dat alle varianten van ons vak worden gewaardeerd. Het is niet zo dat vwo-6-maatschappijwetenschappen door lerarenopleiders als hoogst haalbare wordt gezien. Burgerschap op het mbo, maatschappijkunde op het vmbo en maatschappijleer op alle niveaus vervullen deels dezelfde functies, maar verschillen qua accenten. Een paar van de dominerende doelen zijn: 'zich leren redden in de samenleving', 'geïnformeerd tot een oordeel komen', 'bewustzijn van de invloed van socialisatie en sociale ongelijkheid' en 'leren werken met concepten en theorieën'. Dit betekent niet dat dezelfde vakdidactische keuzen dienen te worden gemaakt. De focus ligt per niveau anders.

Vmbo-doelen variëren van het aanleren van vaardigheden om hun mening te verkondigen in de samenleving tot het stimuleren van het besef dat de samenleving complex is en niet direct een mening hoeft te worden gegeven. Trapsgewijs wordt sociaal-wetenschappelijk denken/onderzoek per niveau belangrijker.

Het mbo-vak burgerschap neemt voor veel docenten maatschappijleer een bijzondere positie in. Het ongemak dat er geen resultaatverplichting is en de bevoegdheidsstructuur zijn hiervan vaak de oorzaak. Daarentegen blijkt dat er ook lerarenopleiders zijn die binnen dit vak kansen zien. De vrijheden die met het uitblijven van een resultaatverplichting gepaard gaan, is voor goed opgeleide docenten een mogelijkheid om vanuit de uitgesproken doelen van een vakgroep onderwijs te maken. Niet het examen is leidend, maar de visie op het vak. Lerarenopleiders zien over het algemeen hetzelfde voor burgerschap als voor het gehele maatschappijleeronderwijs.

SOCIALISATIE EN KWALIFICATIE

Ondanks dat het studieniveau vooral accenten verlegt voor de doelen van maatschappijleer, ziet Bego dat er (deels) andere opvattingen over de andere maatschappijleervarianten leven. Bij maatschappijkunde ligt meer nadruk op attitude- en burgerschapsvorming en algemene vaardigheden, dan voor maatschappijwetenschappen, maar minder dan voor maatschappijleer. Betekent dit dat er daadwerkelijk andere doelen voor de keuzevakken gelden? De lerarenopleiders zijn hier niet heel eenduidig in. Maatschappijwetenschappen fungeert voornamelijk voor het leren analyseren van maatschappelijke vraagstukken, maar ook als voorbereiding op vervolgstudies.

Opvallend is het gegeven dat het aanleren van hogere denkvaardigheden voor maatschappijkunde vaker wordt genoemd dan voor maatschappijleer op het vmbo. Dit is een mooie aanleiding voor een vervolgonderzoek: is dit een breed gedragen opvatting in maatschappijonderwijsland? Zien we dit ook terug in toetsen, ofwel: zijn maatschappijleer (vmbo) toetsen meer van reproductieve aard/lagere orde denkvaardighedenniveau dan de toetsen bij maatschappijkunde?

BIAS(?)

Ook voor docenten gelden de gevleugelde uitspraken 'wij zijn ons' (Mark van Ostaijen) en 'identiteit komt van buiten' (Paul Verhaeghe). Onze omgeving vormt onze denkbeelden. Het PCK-model toont aan dat dit invloed op je vakinhoudelijke keuzen heeft. In de rol van lerarenopleider heeft Bego ervaren dat deze terloops ontwikkelde denkbeelden vergaande consequenties kunnen hebben voor de leraar-leerlingrelatie: 'Ik begeleidde een studente die een les over de rechtsstaat had ontwikkeld. Zij nam hierin mee dat het in vergelijking met andere landen in Nederland best goed was geregeld. De klas waar zij deze les gaf deelde deze mening alleen niet. Leerlingen vroegen aan haar 'Waarom word ik er tijdens politiecontroles steeds uit gehaald

als het in Nederland zo goed is geregeld?'. In haar eigen ervaring was en is het in Nederland goed geregeld, maar maakt dat de opvatting van haar leerlingen minder waar? Of kan het zijn dat beide ervaringen waar zijn? Als jouw opvattingen anders zijn dan die van je leerlingen kan dit lastige situaties opleveren'. Het onderzoek en deze ervaring lijken ons te leren dat het expliciteren van onze doelen, motieven en aannamen niet alleen tot betere didactische keuzen leiden, maar ook voor een beter begrip van de beginsituaties van een onderwijssetting: welke culturele aannamen zitten er achter mijn lesinhoud hebben deze gevolgen voor het verloop van een les?

DOORLEEFDE CONCEPTEN

Jefta Bego: 'Mijn algemene beeld is dat door meer ervaring op verschillende onderwijstypen en het aantal jaren dat je voor de klas je een meer expliciete taal hebt ontwikkeld met betrekking tot je doelstellingen. De doelstelling "concepten leren" of "werken vanuit de invalshoeken" zijn minder expliciet dan "leren betwijfelen" of "bewust maken hoe je eigen positie in de samenleving tot stand komt"'.
Het louter aanleren van concepten lijkt voor deze laatste groep een niet opzichzelfstaand doel te zijn. Het dient een hoger doel, waarvoor concepten en invalshoeken nodig zijn. Om je maatschappelijke positie te begrijpen heb je ook een notie van vorming, binding en verhouding in een veranderende maatschappij nodig. Dit lijkt te verwijzen naar Kants 'synthese' van idealisme (concepten) en empirisme (ervaringen). '*Gedanken ohne Inhalt sind leer, Anschauungen ohne Begriffe sind blind*' (Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, p.75).³ Het alleen aanleren van concepten (concepten) of alleen bespreken van concrete situaties (ervaringen) leidt niet tot 'geïnformeerde oordelen', 'besef dat de wereld complex is' of onderzoekvaardigheden.

Het louter aanleren van concepten lijkt voor deze laatste groep een niet opzichzelfstaand doel te zijn. Het dient een hoger doel, waarvoor concepten en invalshoeken nodig zijn. Om je maatschappelijke positie te begrijpen heb je ook een notie van vorming, binding en verhouding in een veranderende maatschappij nodig. Dit lijkt te verwijzen naar Kants 'synthese' van idealisme (concepten) en empirisme (ervaringen). '*Gedanken ohne Inhalt sind leer, Anschauungen ohne Begriffe sind blind*' (Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, p.75).³ Het alleen aanleren van concepten (concepten) of alleen bespreken van concrete situaties (ervaringen) leidt niet tot 'geïnformeerde oordelen', 'besef dat de wereld complex is' of onderzoekvaardigheden.

THE BIG WHY?

Waarom geef jij maatschappijleer? Maar ook, waarom is het belangrijk dat jij je doelen expliciteert? Bego hecht veel belang aan de bespreking van doelen met vak- en andere collega's; 'Het impliciet blijven van opvattingen is niet erg totdat je keuzen over je lesprogramma gaat maken. Welke stof behandel ik wel? Welke stof behandel ik niet? Wat wil je dat in een vakoverstijgend project uit jouw vak wieso wordt meegenomen? Daarnaast is het voor docenten die graag maatschappijkunde of -wetenschappen op hun school willen aanbieden een belangrijk beginpunt om je argumenten op te baseren voor een gesprek met de schoolleiding'. M&P onderschrijft het belang van dit (goede) gesprek: wat willen wij dat het nut van maatschappijleer voor de leerlingen is? Wat willen wij dat zij leren? Welke maatschappelijke functie van het onderwijs dient maatschappijleer? Het expliciteren van deze ideeën in een sectie ondersteunt vervolgens het gesprek over 'leren leren', 'didactiek', 'toetsing' en het overkoepelende 'curriculum'. ♦

Noten

1. Met maatschappijleeronderwijs wordt in dit onderzoek bedoeld: maatschappijleer op vmbo, havo en vwo, maatschappijkunde op vmbo, maatschappijwetenschappen op havo en vwo en burgerschap op het mbo.
2. https://nvl.nl/wp-content/uploads/2020/05/nvlm_jubileumboek_5_0jr-2020-04-17-05_28_44.pdf.
3. Vertaling: Gedachten (*begrippen/concepten*) zonder inhoud (*ervaringen/concrete handelingen*) zijn leeg, aanschouwingen (*ervaringen/concrete handelingen*) zonder begrippen (*concepten*) zijn blind [de toevoegingen tussen haakjes zijn ter verduidelijking toegevoegd door de auteur].

INZICHTELIJK MAKEN VAN PARADIGMA'S VOOR LEERLINGEN EN DOCENTEN

SPOT THE RAP PARADIGM

Toen zijn vakdidacticus tijdens zijn interfacultaire lerarenopleiding (ILO) vertelde dat er nog geen goed lesmateriaal voor de paradigma's was, leek Roderick Burger dit een mooie uitdaging. Zowel leerlingen als docenten schijnen dit bij het vak maatschappijwetenschappen een lastig onderdeel te vinden.

RODERICK BURGER

Paradigma's zijn abstracte theorieën. Een terugkerend fenomeen binnen de vakdidactische en pedagogische literatuur is dat leerlingen moeite met abstracte lesstof hebben. Voor een docent is het derhalve een uitdaging om deze lesstof naar concrete voorbeelden te vertalen, zodat leerlingen het ook daadwerkelijk gaan begrijpen.

Een paradigma kan het beste worden omschreven als een overkoepelende theorie, die het menselijk handelen in de samenleving probeert te verklaren. De exameneindtermen voor het vak schrijft er vier voor: functionalismeparadigma, conflictparadigma, sociaal-constructivistische paradigma en rationele actorparadigma (ook wel rationele keuzetheorie).

RAP

Het mooie van sociologie (of elke andere sociale wetenschap) is dat je je altijd over sociale fenomenen kunt verwonderen en deze aan theorieën kunt koppelen en door een sociologische bril kunt bekijken. Bij een zoektocht in mijn boekenkast vond ik het boek *Understand Rap. Explanations of confusing rap lyrics you & your grandma can understand* (Buckholz, 2010). Op dat moment ontstond het idee om rapmuziek aan de paradigma's te koppelen. Muziek, en in het bijzonder hiphopmuziek, leent zich uitstekend om vanuit een sociologisch of maatschappijwetenschappelijk perspectief te bekijken en onderzoeken. Zo markeerde de opkomst van de Amerikaanse hiphopgroep N.W.A. een keerpunt in de rapmuziek. Ze schokten de Amerikaanse samenleving door in hun muziek naar het dagelijks leven in de achterbuurten van de grote steden (ook wel getto's genaamd) te verwijzen. Racisme, politiek, politiegeweld en de strijd tussen de gevestigden en buitenstaanders zijn thema's die in hun muziek terugkomen. In zekere zin zijn we allemaal, ook leerlingen en rappers, maatschappijwetenschappers.

DENKSTAPPEN

Om paradigma's bij hun belevingswereld aan te laten sluiten en het voor leerlingen betekenisvol te maken, koppel ik de vier paradigma's aan rapmuziek. Daarvoor heb ik een speciale *Spotify playlist* gemaakt die leerlingen in de klas kunnen beluisteren. Door de paradigma's schematisch weer te geven en te laten zien dat je op die manier raptteksten aan de theorieën kunt koppelen, bied ik ondersteunende informatie aan de leerlingen. Ik geef leerlingen de tijd om de paradigma's te verwerken door bijvoorbeeld niet alle vier de theorieën in een les te behandelen. Op die manier kunnen

leerlingen verbanden tussen context en kennis leggen. Door het op deze manier aan elkaar te koppelen verwonder je leerlingen en maak je de lessen interessanter.

Bij het overdragen van paradigma's aan leerlingen redden zij het niet door deze kennis enkel te reproduceren. Paradigma's verlangen van leerlingen dat ze de geleerde informatie ook kunnen toepassen en bij de analyse van sociale vraagstukken kunnen gebruiken. Voor mij als docent is het belangrijk dat ik de denkstappen goed kan voorstellen en leerlingen met deze denkstappen kan laten oefenen. Door die oefening leren de leerlingen de manier van denken van de paradigma's aan en is het voor hen mogelijk maatschappelijke vraagstukken vanuit de vier verschillende paradigma's te analyseren.

OPZET

In de eerste opdracht (Opdracht A op de volgende pagina) staat in het kort schematisch weergegeven hoe leerlingen het paradigma kunnen herkennen en toepassen. Ik bied de leerlingen hierin ondersteuning door een voorbeeld te bieden en bepaalde antwoorden weg te geven. Dit is voor elk paradigma uitgewerkt.

In de tweede opdracht (Opdracht B) moeten de leerlingen paradigma's herkennen. Aan de hand van een ingevuld schema zouden ze dan elementen tot een specifieke theorie moeten kunnen herleiden.

Tot slot gaan de leerlingen zelf aan de slag. Ze maken een lied- of rapttekst, waarin ze een of meerdere paradigma's laten terugkomen. Ik vraag ze ook om dit te verantwoorden door te laten zien op welke manier een paradigma in hun eigen lied- of rapttekst is te herkennen.

De eerste twee opdrachten draaien om de lagere denkvaardigheden, waarbij ze kennis moeten onthouden en toepassen. In de laatste opdrachten gaat het om het creëren, analyseren en verklaren van hun eigen teksten. De ontworpen lessenserie beweegt zich dus van lagere denkvaardigheden naar hogere denkvaardigheden. Leerlingen kunnen immers pas met hogere denkvaardigheden beginnen als ze de lagere denkvaardigheden goed beheersen. Op deze manier worden leerlingen op een boeiende en leuke manier gemotiveerd met paradigma's te gaan werken. ♦

Roderick Burger is docent maatschappijleer aan het Roland Holst College in Hilversum. Voor zijn master Leraar Voorbereidend Hoger Onderwijs aan de Universiteit van Amsterdam schreef hij een scriptie over paradigma's en rapmuziek.

OPDRACHT A | Pas het paradigma toe op het tekstfragment.

Vul de ontbrekende tabelvakken in. Je mag de hele tekst of de clip ook opzoeken.

PARADIGMA	AANNAME	GEVOLG (LEIDT TOT)	HOE VERKLAREN WE MENSELIJK GEDRAG?	MAATSCHAPPELIJKE UITKOMST
Rationele Actor Paradigma	Beperkte middelen (tijd, inkomen, etc.). & Individu die zijn eigenbelang nastreeft	Mensen maken constant afweging tussen alternatieven	Mensen maken rationele keuzen	Maximale behoefte bevrediging
USED TO MAKE A THOUSAND DOLLARS EVERY TIME I PLAYED HOOKY - LIL WAYNE	Nastreven eigenbelang: Je hebt weinig geld, komt uit de achterbuurt en wilt veel geld verdienen.	Keuze tussen alternatieven: Je kan een gewoon bijbaantje nemen of je kan op een illegale manier je geld verdienen + Pakkans drugs dealen is acceptabel(?)	Rationele keuze: Je kan in kortere tijd met lucratieve activiteiten, zoals drugs dealen, meer geld verdienen dan een gemiddelde student tijdens een zomerbaantje.	Maximale behoefte bevrediging: Met veel geld kan je alles kopen wat je hartje begeert.
TUURLIJK DOE IK WAT, IK HEB VOOR EEN GOED DOEL GEWERKT VOOR EEN KLEIN BEETJE GOED GEVOELMAAR VOORAL VOOR DE CASH - DIGGY DEX		Diggy Dex heeft de keuze tussen een goed gevoel en geld.		

OPDRACHT B | Welke paradigma's herken je in het tekstfragment?

Je mag de hele tekst of de clip ook opzoeken.

PARADIGMA	AANNAME	GEVOLG (LEIDT TOT)	HOE VERKLAREN WE MENSELIJK GEDRAG?	MAATSCHAPPELIJKE UITKOMST
MIJ GA JE NIET MEER SKEER ZIEN AL MOET IK OVER LIJKEN GAAN -BOEF	Boef heeft geen geld	Hij gaat stoute dingen doen	Hij kan er veel geld mee verdienen, maar ook de gevangenis in gaan.	Boef wil niet meer arm zijn
VAN DE STRAAT SHIT HEER HEB GENADE IK GA DOOD VAN DE PIJN IK ZIT VAST IN EEN KUTSYSTEEM - KEMPI (KUTSYSTEEM)	Straatcultuur kent zijn eigen alternatieve regels.	Op de straat het dealen van drugs bijvoorbeeld normaal is, ook al is het verboden.	Kempi moet hierdoor op een andere manier aan geld komen, door bijvoorbeeld drugs te verkopen.	Hij geeft aan dat hij vastzit in een kutsysteem. Hij moet zich wel houden aan de alternatieve regels om te kunnen overleven, c.q. in zijn behoefte te voorzien.
HO KAN IK RUST BEHOUDEN ALS IK NA ME NAASTEN KIJK EN ZIE DAT ZEI DE LAAGSTE ZIJN VAN DE HELE NEDERLANDSE MAATSCHAPPIJ - FRESKU (ALLEEN)	In Nederland zijn de verhoudingen ongelijk verdeeld.	Een deel van de bevolking slaagt wel en een deel structureel niet.	Mensen weten niet beter en accepteren hun lot. Fresku rapt dat alleen door jezelf te ontwikkelen kan je hieraan ontsnappen.	Een deel van de Nederlandse bevolking met een achtergrond uit de antillen en suriname komen niet hogerop.
OH MY GOSH, KIJK DE BOEL EENS GLINSTEREN. DEZE IS VANDAAG GEKOCHT, DIE ANDER IS VAN GISTEREN. SHIT IK KAN NIET MINDEREN, ME HOMIE ZEGT DIT IS EM. - KRAANTJE PAPPJE	Kraantje Pappje speelt een rol en dat is de rol van een rapper.	Om te laten zien dat hij een rapper is, moet hij gebruik maken van bepaalde symbolen, zoals luxe goederen.	Kraantje Pappje vindt het belangrijk om te laten zien dat hij een gouden ketting draagt, omdat dit hoort bij zijn rol als rapper.	Iedereen ziet dat Kraantje Pappje succesvol is met zijn muziek, omdat hij elke dag een nieuwe gouden ketting kan dragen.

Bron: Roderick Burger, Spot the Rapparadim, V-Memo Vakdidactiek 2, Amsterdam, 2019

INTERVIEW MET VOORZITTERS VAN POLITIEKE JONGERENORGANISATIES: ROOD, JONG IN DE SP

POLITIEK DOET ERTOE III

Vier op de tien jongeren is geïnteresseerd in politiek en slechts een klein deel daarvan is politiek actief.¹ Als geen ander laten leden van een Politieke Jongerenorganisatie (PJO) zien dat jong zijn en politiek hand in hand kunnen gaan. Wat maakt dat deze groep politiek belangrijk vindt? Daarover gaat *M&P* in aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen in 2021 in gesprek met de landelijke voorzitters van alle PJO's. In dit nummer is Arno van der Veen van ROOD, jong in de SP aan het woord.

MARIAN VAN DEN BERGE

Wat maakt dat je in het bijzonder voor ROOD hebt gekozen?

'ROOD is de jongerenorganisatie van de Socialistische Partij (SP). Zeker op het moment dat ik lid werd, was de SP de enige - op dat moment relevante - politieke partij die het kapitalisme durfde te bevragen en bevechten. Dat trok mij heel erg aan,

Dat is niet alleen gezellig, maar ook heel leerzaam en inspirerend. Daarnaast is het de perfecte plek om je mening verder te vormen, daarvoor uit te kunnen komen en anderen ervan te overtuigen. De democratie waarin we leven is een stuk meer dan eens per zoveel jaar stemmen. Op elk niveau in de samenleving vinden democratische processen plaats, maar democratie werkt niet vanzelf. Veel mensen hebben het gevoel niets met politiek te hebben, maar uiteindelijk is alles om ons heen een gevolg van politieke keuzen. Jezelf en anderen samenbrengen zorgt ervoor dat je een stem krijgt in zaken die ook jou aangaan. Dat doet het overigens binnen elke organisatie, zoals een vakbond, winkeliersvereniging of scoutingclub. Het leuke van een politieke jongerenorganisatie is dat je de kans krijgt je eigen mening verder te vormen en vaardigheden te ontwikkelen om anderen daarvan te overtuigen. Juist doordat je het met elkaar op hoofdlijnen eens bent, word je uitgedaagd je gedachten verder uit te werken.'

Arno van der Veen is landelijk voorzitter van ROOD, jong in de SP. Hij weet dit te combineren met de studie Technische Bestuurskunde. Nadat hij zowel lokaal als in het landelijke bestuur een aantal jaar ervaring had opgedaan, kreeg hij zin om als voorzitter een steentje bij te dragen. Hij laat zich enthousiast uit over zijn drijfveren om de voorzittershamer op te pakken: 'Ik doe dit vooral omdat ik echt geloof in een andere en vooral betere wereld. Het is heel leuk en uitdagend om daar samen met zo'n club mensen aan te kunnen bouwen. Wel zie ik hoe een toenemende groep jongeren het moeilijk vindt om politiek actief te worden, door de hoge huren, studiekosten en flexcontracten waarmee we te maken krijgen'.

omdat het een alternatieve wereld schetste die veel verder ging dan procenten die op een balans heen en weer werden geschoven. Ik vond en vind de wereld fundamenteel oneerlijk verdeeld, dat gepaard gaat met gigantisch veel ellende. Daar mogen we wat mij betreft dus ook vergaande oplossingen voor bedenken. Het bijzondere aan ROOD vind ik die alternatieve wereld, maar ook hoe je daar als nieuw lid al direct aan kan bijdragen.'

Wat maakt het lidmaatschap van een PJO zo leuk en leerzaam?

'Er zijn veel redenen om lid te worden van een politieke jongerenorganisatie. In de eerste plaats is het een vereniging vol mensen die ongeveer hetzelfde naar de wereld kijken, maar allemaal vanuit totaal andere achtergronden en redenen.

'ROOD verschilt op alle vlakken van andere PJO's. Waar zij het vooral met elkaar willen hebben over wat er allemaal wel wat beter kan, willen wij de wereld veranderen door acties met jongeren' lees ik op jullie site. Kun je dat nader verklaren?

'Als ROOD zijn we in de eerste plaats opgebouwd uit lokale groepen die in steden actief zijn om samen met andere jongeren hun leefomgeving te verbeteren. Denk aan acties tegen malafide

huisbazen, voor een schone stad of meer recreatiemogelijkheden. Vanuit een landelijk bestuur helpen we groepen in hun acties en coördineren we landelijke campagnes. Daarnaast hebben we actiegroepen die op specifieke thema's met landelijke acties bezig zijn. Daarmee richten we ons heel erg op het geven van een stem aan jongeren en samen met hen voor verandering in actie te komen. Andere politieke jongerenorganisaties zijn meer meningsvormend en hebben vaak een volledige lijst met standpunten vergelijkbaar aan die van een verkiezingsprogramma. Zij richten zich meer op discussievaardigheden en proberen verandering af te dwingen, vooral via hun moederpartij of politieke statements. Daarin zie je een groot ideologisch verschil, waarbij wij geloven dat niet alleen rede en argumentatie de wereld doet veranderen. Wij zien een groot verschil in zeggenschap in de wereld tussen de mensen die voor hun geld moeten werken en de mensen die hun geld met geld verdienen. Die laatste groep is relatief klein en heeft een tegengesteld belang aan de mensen die werken, maar lijkt gigantisch machtig. Wij proberen dat verschil op te heffen en mensen een stem te geven.'

Julie willen bijvoorbeeld de overvolle treinen tegengaan door de eerste klas af te schaffen. Wat is het idee daarachter?

'Het Nederlandse openbaar vervoer is het duurste in Europa. Voor de coronacrisis was het al bizar om met een peperduur kaartje in een volle tweede klas naast een lege eerste klas te moeten staan. De afgelopen jaren is er bij de tweede klas zelfs een prijsverhoging toegepast om zo de eerste klas relatief aantrekkelijker te maken. Ondanks de afstandsmaatregel in de huidige coronatijd zien we de laatste maand de passagiersaantallen toenemen en verschijnen er regelmatig foto's en verhalen over een volle tweede klas. Zeker in deze tijd moeten we daarom af van de eerste klas, om zo meer van het openbaar vervoer afhankelijke mensen veilig naar hun werk of studie te krijgen. Arriva heeft als eerste de stap gezet, het is nu tijd dat de NS volgt. Eigenlijk is het te gek voor woorden dat we afhankelijk zijn van een bestuur van een bedrijf of mensen veilig kunnen reizen, in plaats van dat we dat democratisch kunnen bepalen.'

Hoe kan volgens jou de politieke betrokkenheid onder jongeren worden vergroot?

'Het gaat er in de eerste plaats om het besef dat je de wereld om je heen kunt veranderen door daar met anderen over te praten en je er gezamenlijk over uit te spreken. Hoe kleiner het onderwerp, hoe groter de kans op verandering. Hoe groter de groep, hoe groter de kans op verandering. Wij proberen jongeren daarvan bewust te maken door dit te doen en ze tegelijk te faciliteren in het vormen van hun eigen mening over hoe die wereld er dan precies uit moet zien.'

Welke politieke idealen heb jij voor de komende periode voor ogen?

'Met de coronacrisis lijkt het dat ons ook een grote economische crisis te wachten staat. Twaalf jaar terug hadden we een andere grote economische crisis, waarvan de rekening door heel veel mensen werd betaald; mensen die hun baan kwijtraakten, hun huren zagen stijgen, hun inkomen verloren, hun studie onbetaalbaar zagen worden en er daarna jaren niet meer op vooruitgingen. De ongelijkheid groeide, omdat de rijkste paar procent er sinds 2008 wel flink op vooruitging. Als het aan mij ligt verkleinen we nu de ongelijkheid en zorgen we echt dat iedereen in de crisis kan meekomen. Er is echt meer dan genoeg welvaart in de wereld, de winsten gaan alleen naar een hele kleine groep.'

Wie zou jij in de komende periode graag als politiek leider van ons land zien?

'Lilian Marijnissen natuurlijk! Zij is de lijsttrekker van de SP voor de aankomende Tweede Kamerverkiezingen en staat voor een eerlijke samenleving. Ze spreekt veel met mensen die daadwerkelijk door beleid worden geraakt en is daardoor goed in staat zich ook tijdens debatten in hen te verplaatsen - of dat nu zorgmedewerkers zijn, huurders of mensen die onterecht door de Belastingdienst als fraudeur werden aangewezen... of leraren, maar daar kunt u als lezer beter over oordelen.'

Wie is jouw favoriete politicus?

'Ik vond het de afgelopen jaren erg inspirerend om de opkomst van Bernie Sanders in Amerika te zien. In zo'n hyperkapitalistisch land, waar een gemiddelde Democraat zich in Nederland zich bij de VVD of op zijn hoogst D66 huis zou voelen, kon een man populair worden die zichzelf democratisch-socialist noemt en serieus grote sociale verbeteringen voorstelt. Nu hij niet is verkozen lijkt hij misschien weg, maar hij deelt dezelfde waarde dat verandering vooral op straat en samen met anderen moet worden opgebouwd. Er is nog steeds een groeiende groep mensen die geloven in de ideeën waar hij ook voor staat.'

Waar kunnen enthousiaste jongeren en docenten meer informatie vinden?

'Op onze website (www.rood.sp.nl) is veel te vinden en kunnen jongeren tussen de 14 en 28 zich aanmelden. Er zijn lokale ROOD-groepen en daarnaast is er een landelijk actieteam. We organiseren verschillende evenementen en campagnes. Iedereen is van harte welkom eens bij een lokale groep binnen te wandelen!'

KRITISCH NADENKEN

Van der Veen sluit af met de welgemeende woorden: 'Het mooiste aan de politiek vind ik dat het alles omvat. Natuurlijk is het van betekenis dat jongeren stemmen en we hen bewust maken van het belang dat te doen. Wat ik nog veel mooier vind is als jongeren actief kritisch nadenken over de wereld om hen heen vanuit de nieuwsgierigheid waarom iets is zoals het is.' ♦

Noot

1. www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/13/4-op-de-10-jongeren-geinteresseerd-in-politiek.

REACTIE OP EEN INGEZONDEN BRIEF VAN EEN 'SLACHTOFFER'

HOEVEEL VERONGELIJKTHEID KAN EEN SAMENLEVING VERDRAGEN?

Na aanvankelijke ergernis over een ingezonden brief van een verongelichte student ziet vakdidacticus Rob van der Boorn mogelijkheden om deze jongere, die vreest de beste tijd van haar leven te verliezen, perspectief te bieden.

ROB VAN DEN BOORN

Sommige historici en politicologen verwijzen naar de Eerste Wereldoorlog om ervoor te waarschuwen dat de coronacrisis, net als deze oorlog, een aantal, reeds lopende ontwikkelingen zal versnellen. Een van die ontwikkelingen is dat een toenemend aantal mensen de laatste jaren zichzelf als slachtoffer is gaan zien en anderen - ook de overheid - verwijten iets van hen af te pakken. Het meest bekende voorbeeld daarvan is de zwartepietendiscussie, over de vraag of deze figuur een vorm van racisme is. Voorstanders van Zwarte Piet vrezen dat hij het zoveelste voorbeeld wordt van de afbrokkeling van de Nederlandse cultuur, die toch al onder druk zou staan door wat in watertaal 'de stroom van migranten die ons land overspoelen' heet.

Sinds de afkondiging van de lockdown in maart lijkt het of Nederland steeds duidelijker in twee groepen verdeeld dreigt te raken: helden en 'slachtoffers'. Zonder degenen tekort te willen doen die zich de afgelopen maanden, soms zelfs met gevaar voor eigen leven, uit de naad hebben gewerkt, gaat mijn belangstelling nu vooral uit naar de mensen die heel verongelikt op de coronamaatregelen reageren, terwijl het maar de vraag is of ze daar goede redenen voor hebben. De laatste jaren vraag ik me namelijk af hoeveel verongelijkheid een samenleving kan verdragen.

SLACHTOFFER

Een zeer recent voorbeeld van en dergelijk zelfbenoemd 'slachtoffer' is de twintigjarige studente Linde uit Nijmegen die op 29 april jongstleden in een ingezonden brief in *de Volkskrant* betoogde dat jongeren het zwaarst onder de intelligente lockdown gebukt gaan. Uit deze constatering trekt ze de conclusie dat er een houdbaarheidsdatum zit aan haar solidariteit met de meest kwetsbare groep, de 55-plussers. Kennelijk behoef je niet tot de meest kwetsbare groep te behoren om het zwaarst door de coronamaatregelen van kabinet-Rutte III te worden getroffen.

In haar brief klinkt veel spijt door als ze vaststelt dat deze periode niet 'de wildste en beste tijd van haar leven' gaat worden. Dat komt doordat haar sociale leven niets meer voorstelt en ze nauwelijks nog motivatie kan opbrengen voor de online colleges van haar opleiding. Over wie haar heeft beloofd dat deze tijd de beste van haar leven zou worden doet ze het zwijgen toe. Wel suggereert ze dat 55-plussers die tijd wel hebben gekend. Hun sociale leven en de gevolgen van het verplichte thuiswerken komen niet ter sprake. Vindt ze dit logisch als je de effecten van het coronabeleid op jong en oud met elkaar wilt vergelijken of denkt ze er gewoonweg niet aan? Zelfs de ouderen in verpleeg- en verzorgingstehuizen, eenzaam stervend en verstoken van contacten met kinderen, kleinkinderen en vrienden, lijken haar niet te bewegen een serieuze vergelijking te maken tussen haar 'benarde' situatie en die van mensen die ouder zijn dan zichzelf. Ik vroeg me af waar haar teleurstelling vandaan komt en waarom haar solidariteit een houdbaarheidsdatum kent, want het is evident dat ondanks het saaie leven van veel jongeren - dat maanden absoluut bol van verveling heeft gestaan - aanmerkelijk minder risicovol is dan dat van tal van ouderen. Komt dat door het idee dat ze 'de beste en wildste tijd van haar leven' aan haar neus voorbij ziet gaan, terwijl de ouderen wel van die tijd hebben kunnen genieten?

ONZEKERHEDEN

Boeiend vond ik die opmerking van Linde dat haar 'beste en wildste tijd' aan haar voorbijgaat. Daar heeft ze duidelijk de smoor over in, want ze ervaart dat de wereld er anders uitziet dan hij volgens haar behoort te doen.

Volgens de Amerikaanse filosoof Susan Neiman, auteur van *Waarom zou je volwassen willen worden?*, betekent opgroeien 'erkennen dat het leven gepaard gaat met onzekerheden en dat we tegelijkertijd moeten (blijven) streven naar een wereld die aan onze idealen voldoet'. Geïnspireerd door Kant beschrijft Neiman de adolescent als volgt: 'het typische mengsel van teleurstelling en uitbundigheid als hij ontdekt dat de wereld

anders is dan zij behoort te zijn.' Deze typering bracht me op de vraag of Linde bereid en/of in staat is te erkennen dat het leven ons voortdurend met onzekerheden confronteert - en dat je je daar niet door uit het veld moet laten slaan. De houdbaarheidsdatum van haar liefdevolle solidariteit met de kwetsbare groepen voorspelt weinig goeds, vrees ik.

VERLENGDE PUBERTIJD

Hebben we hier te maken met een studente die een 'jengelstuk' heeft geschreven, zoals een journalist op twitterde, of met iemand die weigert volwassen vanuit de overtuiging dat je jeugd de 'beste en wildste' tijd van je leven is. Vanuit dat perspectief lijkt het logisch te concluderen dat volwassen worden neerkomt op verval en aftakeling. Ik vraag me af hoe ze de rest van haar leven ziet, als ze het hoogtepunt daarvan al rond haar twintigste situeert. Gelukkig blijkt uit empirisch onderzoek dat mensen met het stijgen van de jaren gelukkiger worden.

Pedagogen en psychologen wijzen er al veel langer op dat er sprake is van een verlengde puberteit en adolescentie. Neiman noemt Peter Pan een zinnebeeld van onze tijd, waarin jongeren het lastig vinden om volwassen te worden. Linde's beeld van jeugd als de beste tijd heeft ze niet zelf bedacht, ook al denkt ze zelf dat ze tot aan de lockdown volledig over zichzelf kon beschikken. Hebben we hier te maken met een typisch kenmerk van de westerse cultuur, zoals Neiman stelt? Dat zou misschien verklaren dat tal van ouders er veel tijd, geld en energie voor over hebben om zich jong te voelen en ook zo over te komen.

VRIJHEID

Wat zou Neimans antwoord op de vraag 'Waarom zou je volwassen worden?' voor het onderwijs - en voor het opleiden van leraren - kunnen betekenen? Dat lijkt me een terechte vraag aangezien elke school en iedere leraar hun leerlingen willen aansporen om in de samenleving te participeren. Dat kan natuurlijk op allerlei manieren.

In mijn ogen behoort Gert Biesta tot degenen die serieus hebben geprobeerd om vanuit het onderwijs over Neimans vraag na te denken. In zijn oratie aan de Universiteit voor Humanistiek, *Tijd voor pedagogiek, Over de pedagogische paragraaf in onderwijs, opleiding en vorming*, legt hij uit dat subjectificatie erop is gericht jongeren te laten ontdekken hoe ze zich op een volwassen manier tot hun vrijheid kunnen verhouden. Met volwassen vrijheid bedoelt hij dat je erover nadenkt of je eigen plannen en verlangens een bijdrage zullen leveren aan het goed samenleven. Daarmee neemt hij afstand van het idee dat vrijheid neerkomt op doen wat je leuk lijkt of in je opkomt of waar je zomaar zin in hebt.

Volwassen vrijheid veronderstelt volgens Biesta een andere pedagogische benadering dan *Bildung* biedt. Hij houdt een pleidooi voor *Erziehung*, een pedagogische benadering die geen ideaalbeeld kent waarnaar leerlingen zouden moeten worden gevormd, zoals bij *Bildung* het geval is. *Erziehung* is kindgericht noch leerstofgericht, maar wereldgericht, om het kind te leren de wereld op een volwassen manier tegemoet te treden. Dat gaat vrijwel altijd met weerstand gepaard, aangezien onze wensen en verlangens lang niet overeenkomen met wat in de wereld mogelijk is.

WERELDGERICHT ONDERWIJS

Linde voelt zich gefrustreerd omdat de coronamaatregelen tussen haar en haar 'beste en wildste tijd' zijn komen te staan. In plaats van na te denken over wat in deze tijd in het algemeen belang zou zijn en hoe ze daar een bijdrage aan zou kunnen leveren, betreurt ze dat 'haar leeftijdsgroep niet in het

landsbestuur is vertegenwoordigd'. Dat maakt haar bang. In plaats van na te denken over hoe je in een pandemie goed kunt samenleven, zou Linde graag zien dat haar leeftijdsgroep meer invloed in de politiek zou krijgen, ervan uitgaande dat alle jonge mensen willen wat zijzelf wil.

Ongewild houdt Linde een pleidooi voor wat Biesta *subjectiverend onderwijs* noemt: wereldgericht onderwijs dat erop is gericht leerlingen te leren nadenken over in hoeverre hun wensen en verlangens reëel zijn en hoe het algemeen belang er zou kunnen uitzien. Want angst en frustratie louter als gevolg van het feit dat je niet krijgt wat je zou zijn beloofd, vormen geen volwassen uitgangspunten om over hoe 'goed samen te leven' na te denken.

Hoewel Linde's brief me aanvankelijk irriteerde, moet ik erkennen dat ze met haar brief zou kunnen stimuleren dat we door Biesta bepleite wereldgericht onderwijs als een alternatief voor kindgericht onderwijs gaan beschouwen. De oratie van Biesta is een goede inleiding in zijn denken daarover, evenals Neimans boek over de moderne weigering om volwassen te worden. ♦

Rob van den Boorn is als vakdidacticus verbonden aan Fontys Lerarenopleiding in Tilburg en Radboud Universiteit in Nijmegen.

Hebben de 55-plussers hun wildste en beste tijd al gehad?
(foto: Edoderoo)

GRONDRECHTCATALOGUS VAN DE EUROPESE UNIE BEHOEFT MEER BEKENDHEID

EU-BURGER HEEFT PAS TIEN JAAR GRONDRECHTEN

De Europese Unie kent pas tien jaar een handvest waarin de grondrechten van de Europese burgers zijn opgenomen. Ondanks het korte bestaan en de relatieve onbekendheid van het handvest neemt het belang ervan steeds meer toe, aldus Aniel Pahladsingh van de Raad van State.

ANIEL PAHLADSINGH

In het *Handvest van de grondrechten* (Handvest) zijn alle (vijftig) grondrechten opgenomen die in de Europese Unie (EU) gelden. Het is een veelomvattende grondrechtencatalogus die ten opzichte van andere internationale mensenrechtenverdragen, zoals het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM), een toegevoegde waarde biedt doordat meer grondrechten worden beschermd. Zo staan in het EU-Handvest allereerst klassieke politieke grondrechten, zoals het recht op leven en het recht op vrijheid. Ook zijn sociale grondrechten opgenomen, zoals het recht op veilige arbeidsomstandigheden, het recht op dagelijkse en wekelijkse rusttijden en het recht op collectieve onderhandelingen over arbeidsovereenkomsten. Ten slotte bevat het handvest ook moderne grondrechten zoals de bescherming van persoonsgegevens en het recht op behoorlijk bestuur.

HANDVEST

Fundamentele rechten zijn in de Europese Unie lang een ondergeschoven kind geweest. Oorspronkelijk bevatten de verdragen over Europese samenwerking nauwelijks bepalingen over grondrechten aangezien het in eerste instantie een economische samenwerking betrof. Aanvankelijk werden grondrechten door het Hof van

Justitie beschouwd als algemene beginselen van gemeenschapsrecht. Om de grondrechten echt in het EU-recht in te bedden werd eind jaren negentig een eigen grondrechtencatalogus voor de Europese Unie ontworpen: het EU-Handvest. Dat handvest werd in 2000 in Nice plechtig afgekondigd, maar was nog niet juridisch bindend. Sporadisch werd er weleens naar verwezen, maar de impact op het EU-recht was beperkt. Dit veranderde op 1 december 2009 toen het *Verdrag van Lissabon* in werking trad.

Een belangrijk effect daarvan was dat het EU-Handvest dezelfde waarde kreeg als de primaire EU-verdragen en het dus juridisch bindend werd voor zowel de EU-instellingen als de lidstaten. Voor de lidstaten is het EU-Handvest alleen van toepassing als het EU-recht ten uitvoer wordt gebracht. Dit laatste betekent dat burgers en ondernemingen zich in de nationale procedure op het EU-Handvest kunnen beroepen. Inmiddels is meer dan 60 procent van de wetgeving afkomstig vanuit de Europese Unie en wordt het EU-recht dus steeds meer door Nederland ten uitvoer gebracht en neemt het belang van het EU-Handvest toe. De juridisch bindende werking blijkt grote consequenties te hebben doordat burgers en ondernemingen zich in de nationale procedure bij de rechter zich op het EU-Handvest kunnen beroepen.

IMPACT

In 2019 heeft de Europese Commissie een verslag gepubliceerd over de manier waarop de instellingen en lidstaten van de Unie het EU-Handvest toepassen. Uit het verslag blijkt dat de Europese beleidsmakers steeds beter beseffen hoe belangrijk het is dat initiatieven in overeenstemming zijn met het handvest. In de afgelopen tien jaar is dankzij het handvest bij de EU-instellingen een cultuur van grondrechten ontwikkeld en is de impact van dit handvest groot.

Uit de rechtspraak van het Hof van Justitie in Luxemburg blijkt dat het EU-Handvest vaker wordt toegepast. De impact van het EU-Handvest is zelfs heel groot op het terrein van het privacy-recht. Het bekendste voorbeeld is dat het Hof van Justitie de *Dataretentierichtlijn*¹ ongeldig heeft verklaard wegens strijdigheid met de grondrechten uit het handvest, zoals het recht op privéleven en de bescherming van persoonsgegevens.

De nationale autoriteiten, waaronder rechtbanken en (decentrale) overheden, moeten het EU-Handvest toepassen bij de uitvoering van EU-wetgeving. Het EU-Handvest wordt steeds vaker ingeroepen voor nationale rechters en passen dezen het EU-Handvest de laatste jaren steeds meer toe. Ook stellen de nationale rechters vaker prejudiciële vragen over de uitleg en toepassing van het EU-Handvest

Logo van het Europees Hof van Justitie

aan het Hof van Justitie.

Toch wordt het EU-Handvest nog niet optimaal gebruikt en geniet het geringe bekendheid. Naast het jaarverslag heeft de Europese Commissie in 2019 ook de resultaten van een Eurobarometer-enquête gepubliceerd. Uit de Eurobarometer over de bekendheid van het handvest blijkt dat, ondanks een lichte verbetering sinds 2012, slechts 42 procent van de respondenten van het handvest heeft gehoord en slechts 12 procent echt weet wat het is. Zes op de tien ondervraagden zouden graag beter over de rechten van het handvest worden geïnformeerd, alsook over waar zij terecht kunnen als hun rechten worden geschonden.

AANDACHT

Uit het verslag van de Fundamental Rights Agency (FRA) over de grondrechten van 2019 blijkt dat de lidstaten nog steeds geen nationaal beleid hebben om het EU-Handvest meer bekendheid te geven en de uitvoering ervan te verbeteren. Uit de bevindingen van het FRA blijkt dat maatschappelijke organisaties en nationale mensenrechteninstellingen een cruciale rol spelen als het erom gaat het handvest voor mensen werkelijk betekenis te geven. Er blijkt echter ook uit dat deze organisaties onvoldoende bekend zijn met het EU-Handvest en niet goed weten wanneer het van toepassing is. Om mensen beter over hun grondrechten

te informeren en duidelijk te maken waar zij terecht kunnen wanneer hun rechten zijn geschonden, werkt de Commissie samen met de betrokken instanties op nationaal, lokaal en EU-niveau. Op de e-justitie-portaalsite is praktische informatie beschikbaar.² Dit is zeker een goed initiatief, maar er is meer nodig om het EU-Handvest aandacht te geven. Dat kan door opleidingen en cursussen over het EU-Handvest te geven aan advocatuur, rechterlijke macht en overheidsdiensten. Ook zullen non-gouvernementele en andere organisaties uit het maatschappelijke middenveld over het EU-Handvest moeten worden voorgelicht teneinde de burger beter te bereiken.

PRAKTIJK

Het EU-Handvest komt in Nederland in de rechtspraak het meest aan de orde in het bestuursrecht, met name in asiel- en migratiezaken en belastingzaken. In het strafrecht speelt het EU-Handvest een rol bij de overlevering van EU-burgers op grond van het Europees Aanhoudingsbevel. In het civiele recht komt het EU-Handvest nog niet vaak aan bod, hoewel er wel rechtspraak is van het Hof van Justitie in zaken over intellectuele eigendomsrechten en arbeidszaken. Nu sinds 2019 duidelijk is geworden dat de grondrechten ook in geschillen tussen particulieren aan de orde komen valt te verwachten dat in het civiele recht het EU-

Handvest meer aan bod zal komen.

Omdat in de rechtspraak meer duidelijkheid over de reikwijdte van het EU-Handvest is, wordt verwacht dat in de toekomst meer duidelijkheid over inhoudelijke grondrechten zal komen, zoals de sociale, economische grondrechten. Hierbij kan worden gedacht aan de vrijheid van ondernemers, het eigendomsrecht. Ook kunnen botsingen tussen grondrechten meer aan bod komen, zoals de vrijheid van godsdienst tegenover de vrijheid van ondernemerschap. Verder zal aandacht komen te liggen bij de beperkingen die op grondrechten worden gemaakt.

Kortom, het EU-Handvest biedt sinds 2009 de grondrechtenbescherming aan eenieder in de Europese Unie. Hoewel de impact zeker groot is, blijkt dat de bekendheid onder de burgers beperkt is. Het is een van de uitdagingen voor de komende periode om te zorgen voor meer bekendheid en bewustwording van de grondrechten onder de burger(s). ♦

Noten

1. Richtlijn inzake de bewaring van gegevens die zijn verwerkt in verband met het aanbieden van openbare elektronische communicatiediensten.
2. <https://e-justice.europa.eu>.

Aniel Pahladsingh is verbonden aan de Raad van State.

PRESIDENTSVERKIEZINGEN IN DE VERENIGDE STATEN

DE HINDERNISBAAN NAAR DE STEMBUS

Het beloven in november wederom de belangrijkste en spannendste Amerikaanse presidentsverkiezingen te worden. Hans van der Heijde kijkt wat er aan de stembusgang voorafgaat.

HANS VAN DER HEIJDE*

Op dinsdag 3 november gaan de Amerikanen naar de stembus. Niet alleen om een president te kiezen, ook alle 435 leden van het Huis van Afgevaardigden worden dan gekozen, plus 35 senatoren van de honderd zetels tellende Senaat. Tel daarbij nog op dat dan ook binnen de afzonderlijke staten tot op lokaal niveau posten via verkiezingen worden gevuld. Werk aan de democratische winkel dus voor Amerikaanse kiezers. Verkiezingen heten het feest van de democratie te zijn. Amerikanen zijn trots op hun democratie. Terecht misschien, maar niet als het gaat om de wijze waarop zich hun verkiezingen voltrekken. Dan lijken alle democratische mores vergeten en heiligt het doel van winnen elk middel.

LIJNRECHT TEGENOVER ELKAAR

Ten gevolge van het Amerikaanse kiesstelsel wordt het politieke landschap vrijwel geheel door de Democratische en de Republikeinse Partij gedomineerd. De Republikeinse Partij wordt electoraal vooral gesteund door het rechts-conservatieve deel van de witte middenklasse, door rechts-populisten en door christen-evangelische conservatieven. De Democratische Partij vindt haar aanhang vooral onder progressieven en onder de gekleurde bevolking van Amerika, waarvan het laatste voor het merendeel tot de lage inkomensgroepen behoort. Sociaal- en cultureel-politieke ontwikkelingen van de laatste vijftig jaar hebben ertoe geleid dat de tegenstelling tussen beide ernstig is verscherpt. Van overlapping van beide partijen in het gematigde midden van het sociaalpolitieke spectrum is nauwelijks nog sprake.

KIEZERSREGISTRATIE

Om te kunnen stemmen moeten burgers zich als kiezer laten registreren. Ze worden niet, zoals in Nederland, na het bereiken van de kiesgerechtigde leeftijd automatisch opgeroepen.

Registratieprocedures verschillen per staat, waarbij in het oog springt dat *red states*, staten waar Republikeinen het dankzij eerdere verkiezingsoverwinningen voor het zeggen hebben, het vooral het armere deel van de bevolking moeilijk maakt. Bijvoorbeeld door identificatiebewijzen te eisen die alleen op speciale aanvraag zijn te krijgen, of door van degenen die vorige keren niet stemden opnieuw registratie te verlangen. Het Republikeinse motief daarvoor is machts-politiek van aard: het armere deel van de bevolking stemt in meerderheid op Democratische kandidaten en dus willen de Republikeinen die groep bij de stembus vandaan houden.

DAN MAAR NIET STEMMEN

Dat stopt in *red states* niet met het opwerpen van registratiehinderafhankelijk van lage lonen banen met betaling per werkuur. Vrij nemen om te stemmen kost dus geld. Een halve of hele dag vrij nemen om te stemmen kunnen velen zich niet permitteren, als hun werkgever er al in toestemt. Door het aantal stemlokalen in enclaves met een arme bevolking sterk te beperken, stemlokalen in verre uithoeken te situeren en door de openingstijd te verkorten worden die kiezers gedwongen lang onderweg te zijn en vervolgens lang in de rij te staan, terwijl ze ook nog eens de kans lopen dat de stembus al is gesloten; aanleiding voor velen om dan maar niet te gaan stemmen. Om lange rijen te bewerkstelligen worden soms ook de stemlokalen in arme enclaves opgezadeld met oude, slecht functionerende stemmachines. Elke hapering leidt immers tot langere wachttijd. Daarnaast zijn er nog de, zelden tot bronnen te herleiden, geruchten die kort voor en tijdens de verkiezingsdag worden verspreid om potentiële kiezers af te schrikken. Zoals een gerucht dat aan de hand van hun identiteitsbewijs in stemlokalen wordt nagegaan of kiezers nog boetes hebben openstaan (per direct te voldoen), of van wachtrijen en -tijden die al zo lang zijn dat wie nu nog komt voor een dichte deur zal komen te staan.

Staan er in januari 2021 drie presidenten op deze foto?
(foto: Lance Cpl. Cristian L. Ricardo)

STEMMEN PER POST?

Veel Amerikanen bevinden zich op de verkiezingsdag ver buiten hun kiesdistrict, tot zelfs buiten Amerika; denk aan militairen. Zij mogen per post stemmen. In veel staten is men op grond van de coronapandemie van plan die mogelijkheid sterk uit te breiden. Drukke stemlokalen kunnen immers besmettingshaarden worden en men wil kiezers tegemoetkomen die zich daar om die reden niet durven te wagen.

Donald Trump is fel tegen verruiming van de mogelijkheid per post te stemmen en probeert dat te blokkeren. Naar eigen zeggen omdat stemmen per post tot fraude leidt, een claim die overigens is ontzenuwd. De werkelijke reden is dat stemmen per post beproefde tactieken om mensen bij de stembus vandaan te houden zinloos maakt.

GERRYMANDERING

Een strategie met een lange geschiedenis om verkiezingen te manipuleren is het zogenaamde *gerrymandering*. Voor presidentsverkiezingen gaat die strategie niet op, maar wel voor verkiezingen voor het Huis van Afgevaardigden. Elk van de zetels van dit Huis is aan een district gekoppeld. Een districtenstelsel zoals het Amerikaanse maakt het om redenen van demografische veranderingen noodzakelijk de grenzen van districten regelmatig te herzien, want ze mogen qua bevolkingsaantal nauwelijks uiteenlopen.

Gebruikmakend van statistische gegevens kunnen die grenzen zo worden herzien dat een partij sterk wordt bevoordeeld en dat is wat *gerrymandering* beoogt (zie

kader). Het laat zich raden dat de partij die ten tijde van een dergelijke herziening een staat domineert, dat maar al te graag doet. Wettelijke bepalingen die dat moeten tegengaan sorteren nauwelijks effect.

GET OUT THE VOTE

Zoals gezegd wordt het huidige sociaal-politieke klimaat in de Verenigde Staten vergiftigd door de harde tegenstelling tussen Democraten en Republikeinen. Verkiezingen - en zeker die van 3 november 2020 - zijn niet het feest van de democratie, maar veldslagen, waarbij het de laatste decennia vooral de Republikeinen zijn die wapens inzetten, gericht op de ondermijning van het middel van democratische participatie waarover ieder op voet van gelijkheid behoort te beschikken: het uitbrengen van zijn of haar stem.

De Democratische Partij zal er alles aan doen om mensen aan te sporen *to get out the vote*: burgers oproepen zich tijdig te registreren, zoveel mogelijk mensen tot stemmen bewegen en daarbij helpen, bijvoorbeeld door ze naar stemlokalen te vervoeren. De Republikeinse Partij en Trump zullen er alles aan doen om die groepen waarvan ze geen electorale steun verwachten bij de stembus vandaan te houden. ♦

Hans van der Heijde is docent aan de lerarenopleiding (maatschappijleer en geschiedenis) van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden en oud-hoofdredacteur van M&P.

* Met dank aan Bruce Laurie

GERRYMANDERING

Stel, de denkbeeldige staat X, een kleine staat met één grote stad waar een kwart van de bevolking woont, levert vier volksvertegenwoordigers voor het Huis van Afgevaardigden en telt dus vier kiesdistricten. Bij eerdere verkiezingen waren in alle districten de verschillen klein: in eentje won de Republikeinse kandidaat met 51 procent van de stemmen; in de andere drie Democratische kandidaten met 51 procent. De grenzen van de districten lopen door de stad, in elk district ligt een kwart daarvan.

Statistisch onderzoek leert dat de Democraten heel goed scoren in de grote stad; de Republikeinen daarentegen scoren beter buiten de stad.

Op het moment dat de districts-grenzen moeten worden herzien, hebben de Republikeinen het bestuur van de staat in handen. Van de stad maken ze één district, de rest van de staat wordt opgedeeld in drie districten. De indeling voldoet aan de voorwaarde dat de districten qua bevolkingsaantal even groot zijn.

Wat zullen de eerstvolgende verkiezingen aan resultaten laten zien, gesteld dat iedere kiezer precies zo stemde als de vorige keer?

In het stadsdistrict boekt de Democratische kandidaat een overweldigende overwinning en verovert dus die zetel, maar in de andere drie districten winnen de Republikeinen, niet met overweldigende cijfers, maar genoeg om drie zetels in de wacht te slepen. Terwijl de kiezers precies zo stemden als voorheen, is de zetelverdeling van 3-1 voor de Democraten omgeslagen naar 3-1 voor de Republikeinen.

Gerrymandering kan niet worden toegepast voor presidentsverkiezingen omdat dan de staten als district functioneren. De staten laten hun grenzen natuurlijk niet herzien.

DE ACTUALITEIT VAN DE (KUNST)GESCHIEDENIS

IS ER EEN RECEPT VOOR DE IDEALE BURGER?

In januari heeft het Rijksmuseum in Amsterdam een nieuw educatief programma voor het mbo gelanceerd. Dit programma staat in het teken van het burgerschapsonderwijs en sluit aan bij de verschillende dimensies uit de kwalificatie-eisen.¹ Met behulp van dit programma poogt het Rijksmuseum een bijdrage te leveren aan de burgerschapsvorming van mbo-studenten.

KOEN DOGTEROM

Was koning Willem II biseksueel of niet, en werd hij met zijn seksuele geaardheid gechanteerd? Sommige historici denken van wel: of hij moest macht afstaan, of er werd publiek gemaakt dat hij biseksueel was. Het dilemma waarmee de toenmalige koning worstelde is anno 2020 verrassend actueel: ook YouTube'ster Nikkie Tutorials maakte bekend te worden gechanteerd vanwege het feit dat zij transgender is. Mbo-studenten laten nadenken over maatschappelijke problemen en de vraag 'Wat is de ideale burger?'; dat is waar het nieuwe educatieve programma van het Rijksmuseum om draait.² Op het moment dat het Rijksmuseum weer toegankelijk is voor onderwijsgroepen gaan studenten en een rondleider met elkaar in gesprek aan de hand van verschillende kunstwerken en levensverhalen van de personen in relatie tot de werken. Met welke dilemma's hebben de personen geworsteld? Wat is hun invloed op de geschiedenis geweest en zijn er lessen over de ideale samenleving of burger te trekken?

INTRODUCTIE

In een hal onder het Rijksmuseum kwamen op 23 januari verschillende mensen bijeen. De groep bestond uit docenten, betrokkenen bij het mbo-onderwijs en een vertegenwoordiger van de MBO Raad. Allen waren uitgenodigd voor de lancering van het nieuwe programma. Na het welkomstwoord van organisator Merel Brugman werd de vraag gesteld of iemand een idee had over hoe de ideale burger eruit zou moeten zien. Niemand had hier direct een antwoord op, maar, werd de vraag ludiek vervolgd, wij hebben in Nederland natuurlijk een geweldige overheid die hier goed over heeft nagedacht. Het inburgeringsexamen gaat over deze fundamentele vragen! Er werd een aantal vragen aan de groep voorgelegd die recht-

streeks uit het inburgeringsexamen afkomstig waren. Zo kwamen de gasten er bijvoorbeeld achter dat Achmed bij een ruzie met een collega niet zijn baan mag opzeggen, ook niet de collega terug mag pesten, maar dat hij met de collega in gesprek moet gaan. Helaas komt het inburgeringsexamen over kennis over de Nederlandse samenleving niet altijd verder dan deze inkoppers... De hoop van de organisatie is dat het programma mbo-studenten wel dieper over de ideale burger laat nadenken. Voor het educatieve programma werd de groep over de beschikbare rondleiders verdeeld.

INTERACTIEVE RONDLEIDING

Studenten worden in groepen van vijftien personen naar verschillende kunstwerken gebracht. Voor deze rondleiding is een keuze gemaakt uit vijftien verschillende werken. Het is niet zo dat de studenten al deze werken te zien krijgen. Afhankelijk van de beroepsopleiding en interesse van de studenten wordt gedifferentieerd in het aantal werken dat studenten te zien krijgen en welke werken dat precies zijn. Bij elk kunstwerk krijgen de studenten opdrachten en gaan ze met elkaar in gesprek over de dilemma's op basis van de aan de kunstwerken gerelateerde personen. Na elke opdracht en het gesprek moeten de studenten gezamenlijk één eigenschap of deugd kiezen op basis van het verhaal rondom het kunstwerk.

In de grote hal aan het eind van de rondleiding wordt van de studenten gevraagd om in groepjes drie willekeurige personen te kiezen die zij inspirerend vinden en met hun portret in de hal mogen hangen. De studenten en rondleider bespreken met elkaar wat deze personen bijzonder maakt en wederom wordt er overeenstemming bereikt over een eigenschap of deugd. Hierna geven de studenten, met behulp van de lijst met eigenschappen en deugden die zij zelf gedurende het programma hebben samengesteld, antwoord op de vraag wat volgens hen de ideale burger hen is.

Portret van Koning Willem II als startpunt
discussie over de ideale burger
(portret: Wikimedia Commons)

*Wat hebben Willem
en Nikkie gemeen?*

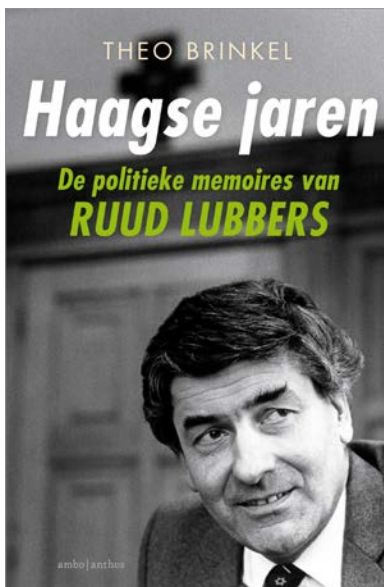
EVALUATIE

Het programma verdient de aanbeveling om op termijn met uw klas te worden bezocht. De rondleiding is ingericht op een manier die toegankelijk is voor studenten die nooit in musea zijn geweest. De koppeling tussen de kunstwerken en de actualiteit en belevingswereld van de studenten zorgt ervoor dat de studenten op een leuke manier bij het programma worden betrokken. Ze worden aangezet om actief na te denken over maatschappelijke ontwikkelingen en dilemma's. Verder worden de studenten uitgedaagd om hun verbeeldingskracht te gebruiken: hoe ziet de ideale burger en samenleving er volgens hen uit? Zijn er alternatieve perspectieven op verschillende onderwerpen? Het belang om juist (v)mbo-jongeren hier meer over te laten nadenken mag niet worden onderschat. Dit programma is een mooie aanleiding om het hier vaker met uw studenten over te hebben. Natuurlijk zijn er ook enkele punten waarmee u rekening dient te houden. Ter voorbereiding op het programma kunt u een lesbrieff ontvangen. Na afloop is er geen aparte nabespreking met de gehele groep. Vanuit didactisch oogpunt bezien is het dus van belang om er zelf op school nog een keer op te reflecteren. Hoewel het programma niet winstgevend hoeft te zijn wordt er van de school toch een bijdrage van 55 euro per rondleiding gevraagd. Rondleidingen hebben plek voor maximaal vijftien studenten, maar er zijn verschillende tijden waarop de rondleidingen starten. ♦

Noten

1. Zie: www.mboraad.nl/themas/loopbaan-en-burgerschap.
2. Kijk voor een bezoek op de website van het Rijksmuseum: www.rijksmuseum.nl/nl/families-onderwijs-of-groepen/mbo/de-ideale-burger.

RECENSIES

MEMOIRES RUUD LUBBERS

Ruud Lubbers is de langstzittende Nederlandse premier (1982-1994). Mark Rutte kan hem daarin overtreffen als hij na de verkiezingen aanblijft. Lubbers op zijn beurt brak het record van Charles Ruijs de Beerenbrouck (1918-1925 en 1929-1933). Dat onderstreept de relatieve betekenis van het Nederlandse premierschap, want grote faam geniet deze charmante jonkeer niet meer, de eerste katholieke regeringsleider na 1581. Lubbers is voorlopig de laatste.

WOLTER BLANKERT

Als een van de naoorlogse regeringsleiders het predikaat *staatsman* verdient, lijkt Ruud Lubbers daarvoor in aanmerking te komen. Een staatsman moet meer hebben gepresteerd dan leiding geven aan de BV Nederland. Willem Drees (1948-1958) kreeg vaak die eer toegezwaaid, maar hij lijkt terecht uit de nieuwe historische canon gezet. Zijn Indonesië-politiek geldt nu (en gold eigenlijk altijd) als kortzichtig en rampzalig, maar hij krijgt nog eer toegezwaaid voor de wederopbouw en het leggen van de eerste steen van de verzorgingsstaat. Terecht, maar alle andere West-Europese landen hebben dat ook klaargespeeld. Of Lubbers wel aanspraak op het predikaat kan maken is zeker geen uitgemaakte zaak, maar hij heeft het *Verdrag van Maastricht* op zijn naam staan. Hij bofte dat Nederland toen (tweede helft 1991) net voorzitter van de Europese Unie was, maar zonder geluk wordt niemand staatsman. Daarnaast was hij de eerste Nederlandse premier die volop op het Europese toneel meespeelde. In zijn memoires komt het sympathiek over dat hij zijn werk veelvuldig relativeert en niet zuinig met zelfkritiek is.

EMBARGO

Deze 'memoires' zijn geschreven door de historicus Theo Brinkel, maar het merendeel van het boek bestaat uit interviews met de oud-premier. De lezer moet wel waakzaam zijn voor de aanhalingstekens om te onderscheiden wat door Lubbers zelf wordt gezegd en wat de auteur toevoegt. Al in 1995 werd het manuscript voltooid, maar er werd een embargo van een kwart eeuw overeengekomen om kwetsen te voorkomen. Dat wekt verwachtingen, maar op dat punt stelt het boek hevig teleur. Lubbers schiet nergens uit zijn slof en levert meestal milde kritiek. Als mededirecteur van een familiebedrijf werd hij op 34-jarige leeftijd minister van Economische Zaken - een zeldzame overstap. Vijf jaar diende hij onder Joop den Uyl, om niet lang daarna fractieleider van het net gevormde CDA te worden. Het was zijn verdienste die verdeelde fractie tot een eenheid te smeden. Het lukte hem zelfs voldoende fractieleden mee te krijgen

om de Abortuswet (1982) aangenomen te krijgen - voor een katholiek geen geringe prestatie. Daarna volgde zijn twaalfjarig premierschap, acht jaar met de VVD en vier jaar met de PvdA. Bij zijn aftreden werd hij ervan verdacht liever de voorman van de PvdA Wim Kok als opvolger te hebben dan de door hemzelf benoemde CDA-kandidaat Eelco Brinkman.

MAASTRICHT

Lubbers zelf ziet als zijn grootste verdienste dat hij het land door de diepste recessie van na de oorlog heeft geleid. Dat klopt voorlopig, maar aan elke recessie komt altijd weer een eind, minder door de aanpak van de regering dan door een aantrekken-de economie.

De kans om van *Maastricht* een internationaal begrip te maken heeft hij met beide handen aangegrepen. Het Nederlandse voorstel (een echte federatie) werd weliswaar vooraf van tafel geveegd, maar desondanks slaagde hij er in korte tijd in de scherven op te rapen en er een presentabel geheel van te lijmen. In Nederland werd zijn rol als voorzitter de hemel in geprezen, maar vooral in Frankrijk dacht men daar genuanceerder over. Dat deed echter niets af aan zijn reputatie als de man die *Maastricht* had gefixt. Zelf is hij er opmerkelijk kritisch over, vooral over de inhoud van het verdrag; in zijn ogen feitelijk een onsamenvattend geheel, maar wel het hoogst haalbare.

Lubbers was de eerste Nederlandse premier die zich vol overtuiging op het Europese toneel manifesteerde, zijn opvolger Wim Kok volgde dat voorbeeld, maar daarna was het bij Nederlandse premiers gedaan met het onversneden enthousiasme voor de Europese zaak.

Het bedrijf van Lubbers bij Rotterdam bouwde stalen bruggen en in de politiek bleef hij zichzelf vooral als bruggenbouwer bij uitstek zien. Zijn memoires geven een uitstekend beeld van het politieke bedrijf tussen 1970 en 1995. ♦

Theo Brinkel, HAAGSE JAREN, DE POLITIEKE MEMOIRES VAN RUUD LUBBERS, Ambo/Anthos, Amsterdam, 2020, 403 bladzijden

DE OVERLEVENDEN

Op speelse wijze maakt Ruth Erica gevoelige materie voor jongeren inzichtelijk.

Al vroeg in het boek *De boom met de bittere bladeren* wordt een term geïntroduceerd die bepalend blijkt voor de rest van het verhaal: *De Overlevenden*. De 17-jarige Rwandese Maridadi wil dolgraag Sociologie studeren, maar haar aanvraag voor een studiebeurs wordt niet gehonoreerd. Dat drijft haar tot wanhoop, want met haar baantje op de markt verdient ze niet genoeg om zelf voor haar studie te betalen. Ze wijt de afwijzing aan het feit dat zij geen Overlevende is, een term refererend aan de Tutsi's die de Rwandese genocide hebben overleefd. Zij krijgen voorrang op universiteiten. Maridadi behoort niet tot De Overlevenden, zij is een Hutu. Hoewel iedereen angstvallig zijn mond houdt over de verschillen tussen deze bevolkingsgroepen - ze zijn immers nu een Rwanda - speelt afkomst nog steeds een grote rol in het dagelijkse leven van de Rwandese. Maridadi leeft in de schemerwereld tussen slachtoffer en dader. Want hoe is haar moeder precies gestorven? Wat houdt de familie van haar vader zo angstvallig voor haar geheim? Na een ontmoeting met de Nederlandse Puck, die voor haar studieonderzoek in Rwanda is, komen de gebeurtenissen in een stroomversnelling. Tijdens de *gacaca*-bijeenkomsten, volksrechtbanken waar verdachten van de genocide worden berecht, leert Maridadi beetje bij beetje haar familiegeschiedenis kennen. Die is heel anders dan ze altijd had gedacht. Ruth Erica heeft een heldere schrijfstijl. Dat je het plot al van ver ziet aankomen en Maridadi met haar 17 jaar wat kinderachtig overkomt irriteert bij vlagen. Toch wil je het boek niet weggleggen. Het laat je nadenken over recht en rechtvaardigheid, goed en kwaad en de werking van het Rwandese rechtssysteem. De hechte vriendschap tussen Maridadi en Puck, die vergezeld wordt door ietwat geforceerde dialogen, illustreert een brug tussen verschillende culturen. Kortom, een boek om samen te lezen tijdens lessen burgerschap, vakoverstijgend onderwijs, of gewoon, tijdens elke willekeurige les. Het gaat immers over een inktzwarte periode in de wereldgeschiedenis die nog tot op de dag van vandaag levens raakt. *RB*

Ruth Erica, *DE BOOM MET DE BITTERE BLADEREN*, Lemniscaat, Amsterdam, 2020, 256 bladzijden

KIJKTIP: *Hotel Rwanda*, een film over ditzelfde onderwerp.

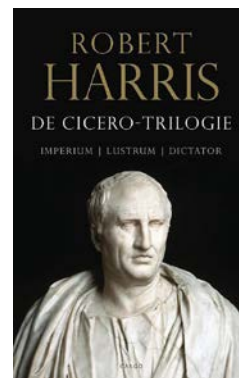

MILLENNIAL KIJKT IN DE SPIEGEL

Essaybundel over leven in de eenentwintigste eeuw door de ogen van een jonge vrouw.

Jia Tolentino is een *digital native*, zo worden mensen genoemd die geboren zijn vanaf eind jaren tachtig. Ze is opgegroeid met het internet en kent geen leven zonder. Ze maakte op 9-jarige leeftijd haar eerste website, dat uiteindelijk leidde tot een carrière als schrijver van een weblog (blogger). Haar verzameling essays gaat over onderwerpen die onder veel millennials (generatie geboren tussen begin jaren tachtig en eind jaren negentig) spelen. Identiteit, man-vrouwverhoudingen, seksisme, drang naar perfectie, hoe omgaan met sociale media. Zoals millennials doen gaat Tolentino moeiteloos van lage cultuur naar hoge cultuur, zonder onderscheid te maken, van rapmuziek en barre-sportscholen naar vrouwen in de literatuur. Ze koppelt deze kwesties aan haar eigen leven, zoals in het essay *Mijn reality-avontuur* waarin ze beschrijft hoe ze als tiener aan een realityshow op een tropisch eiland deelneemt. Jaren later bekijkt ze de afleveringen pas terug, spreekt met oud-deelnemers en moet met schrik flink bijstellen wat ze zich van zichzelf en van de anderen herinnerde. In *We come from old Virginia* gaat ze, naar aanleiding van een beruchte verkrachtingszaak, terug naar haar oude universiteit in Charlottesville. Een spraakmakend artikel waarbij een journaliste van *Rolling Stone* een anonieme bron aan het woord laat die vertelt over een avond waarop ze is verkracht, hetgeen later op onwaarheden blijkt te zijn gebaseerd. De universiteit slaat hard terug en eist in een rechtszaak dat *Rolling Stone* onverantwoordelijk was met het publiceren van dit artikel. Tolentino betoogt dat de universiteit in het verleden niet van onbesproken gedrag is geweest in de omgang met vrouwen. Het begint er al mee dat de UVA is opgericht door slaveneigenaar Thomas Jefferson die zelf een geheime relatie had met Sally Hemmings, een tot slaaf gemaakt meisje en vanaf de start zijn er geregistreerde gevallen van aanranding en verkrachting, zozeer dat de universiteit in een rapport van 1975 zelfs *rape capital* wordt genoemd. Doordat de stem van vrouwen in het verleden niet is gehoord is het schrijnend dat het artikel in *Rolling Stone* vrouwen weer tot zwijgen brengt. Tolentino's observaties zijn het lezen waard en bieden een intrigerende blik in de spiegel van deze millennial. *BB*

Jia Tolentino, *SPIEGELDOOLHOF. REFLECTIES OP ZELFBEDROG*, *De Geus*, Amsterdam, 2020, 352 bladzijden

VIJLE HANDEN

Fascinerende kijk achter de schermen van de Romeinse politiek van 79 tot 44 voor Christus.

In 2006 verklaarde toenmalig minister Alexander Pechtold in maandblad *Opzij* dat hij politiek 'vuil en vunzig' vond. Ministers gingen volgens hem vreselijker met elkaar om dan wie dan ook. Toch verbleekt het met de machtspelletjes en vuile trucs die politici in de tijd van de Romeinse republiek met elkaar uit haalden, zoals in de gebundelde *Cicero-trilogie* van Robert Harris wordt beschreven. Je tegenstander afluisteren, intimideren of verkiezingen proberen te manipuleren door omkoping, het was allemaal aan de orde van de dag. Kortom, niets nieuws onder de zon. Marcus Tullius Cicero is een ambitieuze advocaat en zelfverklaard vriend van het volk. Hij is van hoge komaf (maar niet hoog genoeg) en klimt gestaag op in de Romeinse politiek van net voor onze jaartelling. Zijn doel is om consul te worden, het hoogst haalbare ambt. Cicero weet met een gerucht makende rechtszaak tegen de Siciliaanse gouverneur Verres wegens zelfverrijking de invloedrijke aristocraten al snel tegen zich in het harnas te jagen. Uiteraard moet hij (zoals elke politicus) echter concessies doen en met dubieuze figuren bondgenootschappen aangaan als hij zijn opmars door de Romeinse politiek maakt. Zijn leven wordt beschreven vanuit zijn slaaf Tiro die hem afschildert als een man met voor die tijd verrassend moderne trekken. We zijn door zijn ogen getuige van de tumultueuze ondergang van de Romeinse republiek waarbij zwaargewichten als Caesar, Pompeius, Crassus, Marcus Antonius en uiteindelijk Augustus steeds meer macht proberen te vergaren en Cicero zich hierin staande moet zien te houden door op het goede moment partij te kiezen, hoe zeer hij sommigen ook veracht. Machteloos moet hij toezien hoe stap voor stap de republiek wordt afgebroken en Cicero hier ten slotte slachtoffer van wordt. Naast een heerlijk smeugig beschreven romantrilogie zal het de maatschappijleeraren genoeg doen te lezen over de eeuwige dilemma's en valkuilen van de politiek, de hang naar sterke mannen, de wil van het volk, hoe die kan worden gemanipuleerd en hoe een politicus vuile handen krijgt. *BB*

Robert Harris, *DE CICERO-TRILOGIE*, *IMPERIUM-LUSTRUM-DICTATOR*, Uitgeverij Cargo, Amsterdam, 2020, 1.147 bladzijden

Vreemd genoeg komen in de zomervakantie ontwikkelingen in het onderwijs in een stroomversnelling...

CURRIUCULUM.NU

SLO maakt snel werk van de kerndoelencommissies. Deze commissies gaan binnenkort snel aan het werk met het maken van kerndoelen of eindtermen bij Curriculum.nu; en dat gebeurt straks, zoals bekend, per leergebied. De NVLM is bezig vertegenwoordigers te krijgen in zowel het leergebied Burgerschap als Mens en Maatschappij. Docenten, vakdidactici en lerarenopleiders konden/kunnen zich voor de commissies opgeven. Daaraan voorafgaand worden er selectiecommissies samengesteld die op hun beurt de kerndoelenteams gaan inrichten. De NVLM heeft, via het samenwerkingsverband van verwante vakverenigingen (pvvvo) leden voor deze selectiesommissie aangedragen. Tot slot is er ook een wetenschappelijke commissie samengesteld, de curriculumcommissie, die het hele proces zal bijstaan en bewaken. Voor verdere informatie verwijzen wij u naar de site van Curriculum.nu.

DOCENTENDAG

Een andere ontwikkeling betreft de Docentendag. Bij de NVLM en ProDemos is het besef dat deze Docentendag komend schooljaar niet op de traditionele manier kan verlopen. Jammer. Uw voorzitter verheugt zich uiteraard op een persoonlijke ontmoeting met u allen - en had misschien wel even op de Troon in de Grote Kerk hebben willen zitten... We zijn nu echter volop aan het nadenken over een alternatief. Zo zou er een week kunnen zijn, met diverse activiteiten waarbij u online kunt aansluiten. Denk gerust mee.

BURGERSCHAP

De NVLM heeft ook overleg met het Ministerie van Onderwijs gehad over het *Wetsvoorstel aanscherping burgerschapsopdracht onderwijs*. Deze staat momenteel op de agenda van het parlement. Uiteraard zitten in het wetsvoorstel diverse aanknopingspunten met maatschappijleer, hetgeen we in het overleg duidelijk maakten; natuurlijk gesteund door de voorstellen van de Staatscommissie Remkes, waarin versterking van maatschappijleeronderwijs voor burgerschapsvorming wordt voorgesteld. Het wetsvoorstel zal door ons overleg niet inhoudelijk veranderen, maar in de Tweede Kamer zijn amenderingen uiteraard nog mogelijk.

Marcel Mooijman voorzitter NVLM | www.nvlm.nl

BART

WELKOM

Er lijken weer een paar goede blikken verse vmbo-veteranen te zijn opengetrokken, die helemaal klaar zijn voor de volgende stap in hun loopbaan: 'the MBO experience'. Ingeschreven voor een zorggerichte opleiding om de meest hulpbehoevenden in onze samenleving van dienst te kunnen zijn. Mooi om te zien dat er nog veel jongeren zijn die ondanks de ophitsende waanzin voor een toekomst in de zorg kiezen. Deze mensen moeten we koesteren: nieuwe zorghelden! Mensen waar heel de samenleving om staat te springen en, sinds kort, ook te applaudisseren!

Ons, mbo-docenten, wacht nu een extra spannende periode in de begeleiding van onze studenten. Ten eerste zijn dit de eerste studenten die geen eindexamen hebben kunnen doen en ten tweede kent het mbo een aannameplicht: voldoe je theoretisch aan de toelatingseisen, dan mag je met de opleiding beginnen. Geen intakes meer, deze hebben namelijk een toelatings-/afwijzingskarakter en dat mag natuurlijk niet. We noemen het welkomstgesprekken. Het toelatingsrecht geldt voor iedereen. Ben je bij de psychiater onder behandeling, zeg je 'nee' tegen billenwassen, wil je graag spiegeloloog of spiegelator worden, heb je lichamelijke klachten waardoor je minder goed in staat bent om cliënten ook fysiek te ondersteunen, maar ben je wel gemotiveerd of dat ook niet eens? Welkom!

Kansen voor iedereen is natuurlijk een fantastisch principe, oprecht! Echter, in de praktijk pakt het nog te vaak anders uit. Noodgedwongen gaat kostbare SLB-tijd niet uit naar de studenten die perfect op hun plek zitten, maar naar studenten waarbij deze opleiding overduidelijk niet de juiste is op dit moment in hun leven. We doen het allemaal met alle liefde, maar soms herstelt de balans pas na het tweede jaar en dat is pittig.

Het mbo is super en daar mogen we trots op zijn. Het mag best een eer zijn om tot een mbo-opleiding te worden toegelaten. Voor de studenten zelf, maar ook voor de meest hulpbehoevenden in de samenleving waar we het allemaal voor doen. Zij verdienen toch het beste? Het toelatingsrecht is een zegen en een vloek tegelijk, maar wat is het alternatief? Stel dat we wel mogen intaken, wat doen we dan met hen die niet worden toegelaten?

BART VAN DEN HANENBERG | mbo-docent

M&P

MAATSCHAPPIJ & POLITIEK

is een uitgave van ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

REDACTIE

Ivo Pertijs
hoofd-
redacteur

Bas
Banning

Marian
van den
Berge

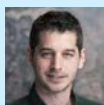
Wolter
Blankert

Rianne
Brink

Koen
Dogterom

Vincent
de Geus

Koen
Vossen

COLUMNISTEN

Stef van
der Linden

Bart van den
Hanenberg

EINDREDACTIE

Maarten Cras

OPMAAK

Lidewij Spitshuis | lidewij.net

ART DIRECTION

Jenny Kan | jenniness.com

OMSLAGILLUSTRATIE

Teemu Paananen | Unsplash

DRUK

EDG Media

UITGEVER

ProDemos

REDACTIESECRETARIAAT

ProDemos, Hofweg 1H
2511 AA Den Haag
telefoon: 070 757 02 00
e-mail: m&p@prodemos.nl
www.maatschappijenpolitiek.nl

ABONNEMENTSPRIJZEN M&P

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl

NIEUWE ABONNEMENTEN

Nieuwe abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Meld u aan via www.maatschappijenpolitiek.nl/abbonnementen.

Abonnees kunnen adreswijzigingen doorgeven door een e-mail te sturen aan m&p@edg.nl.

AUTEURSRECHT

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingenmateriaal, indien dit geschiedt zonder winst oogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

ADVERTENTIES

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl.
Of op aanvraag bij de uitgever,
telefoon: 070 757 02 00
e-mail: m&p@prodemos.nl

KOPIJ EN MEDEDELINGEN

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

Je krijgt te makkelijk een uitkering in Nederland

Eens

Oneens

Kies maatschappijwetenschappen!

Het vak dat je helpt de samenleving te begrijpen